

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

MARIJA ČEBULAR

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ZUNANJETRGOVINSKA USMERITEV AFRIŠKIH, KARIBSKIH IN
PACIFIŠKIH DRŽAV IN VLOGA EVROPSKE UNIJE PRI NJIHOVEM
GOSPODARSKEM RAZVOJU**

Ljubljana, november 2002

MARIJA ČEBULAR

IZJAVA

Študentka Marija Čebular izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom mag. Katje Zajc, in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 25. 11. 2002

Podpis:

KAZALO

1. UVOD	1
2. POLOŽAJ, RAZVOJ IN UREDITEV DRŽAV V RAZVOJU	2
2.1. OPREDELITEV SKUPINE DRŽAV V RAZVOJU	2
2.1.1. <i>AFRIŠKE, KARIBSKE IN PACIFIŠKE DRŽAVE</i>	2
2.2. MEDNARODNE ORGANIZACIJE Z VPLIVOM NA RAZVOJ DRŽAV	4
2.2.1. <i>SVETOVNA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA</i>	5
2.2.1.1. Načelo nediskriminacije oz. klavzula največjih ugodnosti	6
2.2.1.2. Načelo nacionalne obravnave	7
2.2.1.3. Prizadevanje za čim svobodnejšo trgovino.....	7
2.2.1.4. Načelo preglednosti (transparentnosti)	7
2.2.2. <i>MEDNARODNI DENARNI SKLAD</i>	8
2.2.3. <i>SVETOVNA BANKA</i>	9
2.2.3.1. IBRD (International Bank for Reconstruction and Development).....	9
2.2.3.2. IFC (International Finance Corporation)	9
2.2.3.3. IDA (International Development Association).....	9
2.2.3.4. MIGA (The Multilateral Investment Guarantee Agency).....	10
2.2.3.5. ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes).....	10
2.2.4. <i>KONFERENCA ZDRUŽENIH NARODOV ZA TRGOVINO IN RAZVOJ - UNCTAD</i>	10
2.2.4.1. Splošni sistem preferencialov (GSP sistem)	11
2.3. ZUNANJETRGOVINSKA USMERITEV DRŽAV V RAZVOJU	12
2.3.1. <i>PROSTA TRGOVINA, KI TEMELJI NA PRIMERJALNIH PREDNOSTIH</i>	13
2.3.2. <i>MEDNARODNI KARTELI</i>	14
2.3.3. <i>UVOZNO NADOMESTNA INDUSTRIALIZACIJA</i>	14
2.3.4. <i>POSPEŠEVANJE IZVOZA PROIZVODOV</i>	16
3. EVROPSKA UNIJA IN DRŽAVE V RAZVOJU	17
3.1. VLOGA EVROPSKE UNIJE V SVETU	17
3.1.1. <i>RAZVOJNA POMOČ</i>	18
3.1.2. <i>SKUPNA TRGOVINSKA POLITIKA</i>	19
3.1.3. <i>ZUNANJI ODNOSI</i>	20
3.2. PREFERENCIALNI TRGOVINSKI ODNOSI EU.....	20
3.2.1. <i>SPLOŠNI SISTEM PREFERENCIALOV V EU</i>	21
3.2.1.1. Pravila o poreklu blaga.....	24
3.2.2. <i>PREFERENCIALNI SPORAZUMI Z AKP DRŽAVAMI</i>	25
3.2.2.1. Združenje prekomorskih držav in teritorijev z EGS	25
3.2.2.2. Konvenciji Yaoundé I in II	25
3.2.2.3. Lomé Konvencija – Lomé I.....	25
3.2.2.4. Lomé II.....	27

3.2.2.5.	Lomé III	27
3.2.2.6.	Lomé IV	27
3.2.2.7.	Revizija Lomé IV	28
3.2.2.8.	Zelena knjiga, 1997	28
3.2.2.9.	Kotonovski sporazum	29
3.2.2.10.	Finančni viri za realizacijo preferencialnih sporazumov z AKP državami	32
4.	ANALIZA USPEŠNOSTI RAZVOJA AKP DRŽAV.....	33
4.1.	ZUNANJETRGOVINSKA USMERITEV AKP DRŽAV	33
4.2.	VLOGA EU PRI GOSPODARSKEM RAZVOJU AKP DRŽAV	37
4.2.1.	<i>POMEN TRGOVINE IN NEPOSREDNIH TUJIH INVESTICIJ MED EU IN AKP DRŽAVAMI .</i>	<i>37</i>
4.2.2.	<i>TRGOVINSKE PREDNOSTI AKP DRŽAV NA TRGU EU.....</i>	<i>39</i>
4.2.2.1.	Erozija preferencialov AKP držav.....	39
4.2.2.2.	Učinek Ekonomskih partnerskih sporazumov na razvoj AKP držav	40
4.2.2.3.	Kritika odnosa Evropske unije do držav v razvoju	40
5.	SKLEP.....	41
6.	LITERATURA	43
7.	VIRI.....	44
8.	PRILOGE	

1. UVOD

V svetu obstajajo neenakosti med razvitim in nerazvitim svetom. Države v razvoju so ujete v krog revščine, ki jo brez pomoči in posredovanja razvitih držav niso sposobne izkoreniniti. Razvite države imajo na voljo različne mehanizme, s katerimi blažijo razlike v razvitosti. Tako poleg neposredne pomoči, državam v razvoju nudijo neregulirane trgovinske prednosti na podlagi Splošnega sistema preferencialov ali preferencialnih sporazumov s temi državami.

V diplomski nalogi bom opisala vlogo, ki jo ima Evropska unija v državah v razvoju. Z njimi ima sklenjene različne preferencialne sporazume. Ti so se v zadnjih letih pomnožili do take mere, da je le malo držav, za katere veljajo izključno carinske stopnje iz Skupne carinske tarife. Osredotočila se bom na najpomembnejšega in tudi najobširnejšega, to je preferencialni sporazum EU z afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami.

Hipotezi diplomskega dela sta:

- zunanjetrgovinska usmeritev je bistvenega pomena za razvoj držav;
- sprememba politike Evropske unije do afriških, karibskih in pacifiških držav ugodno vpliva na njihov gospodarski razvoj.

V diplomskem delu se bodo prepletale naslednje metode dela:

- metoda deskripcije za objektivno in podrobno opredelitev pojmov;
- metoda primerjave držav med sabo;
- metoda analize za pojasnjevanje nastalih razlik pri primerjavi;
- uporaba sekundarnih podatkov.

V drugem poglavju bom opredelila države v razvoju in v okviru teh držav afriške, karibske in pacifiške države. Nato bom povzela bistvene glavne značilnosti mednarodnih organizacij, ki vplivajo na razvoj držav. Na koncu poglavja bom opisala, kakšno zunanjetrgovinsko usmeritev imajo na izbiro države v razvoju.

V tretjem poglavju se bom osredotočila na Evropsko unijo in njen odnos do držav v razvoju. Najprej bom opisala njeno vlogo v svetu in nato preferencialne trgovinske odnose EU. V okviru tega se bom osredotočila na Splošni sistem preferencialov, ki velja za vse države v razvoju, in na preferencialne sporazume z afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami.

V zadnjem poglavju bom skušala ovrednotiti uspešnost razvoja afriških, karibskih in pacifiških držav z dveh vidikov – najprej z vidika zunanjetrgovinske usmeritve teh držav, nato pa še z vidika vloge Evropske unije pri razvoju teh držav.

2. POLOŽAJ, RAZVOJ IN UREDITEV DRŽAV V RAZVOJU

Med državami obstajajo velike politične, gospodarske, socialne, kulturne in druge razlike. Skozi zgodovino so izbirale različne poti do gospodarskega razvoja. Nekatere so bile pri tem bolj uspešne, druge manj.

V svetovnem merilu se največ pozornosti namenja razvitim državam kot so Združene države Amerike, Japonska in države zahodne Evrope. To ni presenetljivo glede na to, da se na tem območju ustvari 70 odstotkov svetovnega dohodka. Vendar preko pet šestin svetovnega prebivalstva živi v državah, ki spadajo med države v razvoju¹ (v nadaljevanju DVR). DVR so tiste države, ki so zaradi različnih zgodovinskih vzrokov zaostale za razvojem drugih držav. Za vse DVR je osrednja skrb ekonomske politike znižati dohodkovno vrzel med njimi in razvitimi državami (Pugel, Lindert, 2000, str. 267).

2.1. OPREDELITEV SKUPINE DRŽAV V RAZVOJU

Mednarodne organizacije za operativne in analitične namene razvrščajo države v skupine po različnih kriterijih. Glavni kriterij za razvrščanje držav je dohodek na prebivalca. Ena izmed najbolj uporabljenih klasifikacij je klasifikacija Svetovne banke, ki razvršča države članice (184 držav) in ostala gospodarstva s prebivalstvom nad 30.000 (vseh skupaj je 208) na naslednji način (glej prilogo 1):

- *Po geografski legi:* Klasifikacije in podatki za geografske regije so za ekonomije z nizkimi in srednje visokimi dohodki.
- *Po dohodku:* gospodarstva z nizkimi dohodki (do 745\$), gospodarstva z nižjim srednjim dohodkom (od 746\$-2.975\$), gospodarstva z višjim srednjim dohodkom (od 2.976\$-9.205\$) in gospodarstva z visokim dohodkom (nad 9.206\$). Za gospodarstva z nizkimi in srednjimi dohodki (do 9.205\$) se uporablja pojem države v razvoju.
- *Po zadolženosti:* Svetovna banka loči med zelo, srednje in manj zadolženimi gospodarstvi.

2.1.1. AFRIŠKE, KARIBSKE IN PACIFIŠKE DRŽAVE

Skupina držav, ki jo bom v svojem diplomskem delu posebej izpostavila, je skupina afriških, karibskih in pacifiških držav (v nadaljevanju AKP držav). Skupina teh držav se je oblikovala v povezavi z Evropsko skupnostjo. Evropska skupnost je že od samega začetka dajala določene trgovinske prednosti AKP državam in jim nudila razvojno pomoč.

¹ Developing countries – pojem uporabljajo mednarodne organizacije za države, ki so zaostale v razvoju. Bolj opisujoč, a manj političen pojem za te države je "manj razvite države" (less developed countries).

Skupino AKP držav trenutno sestavlja 78 držav:

- *48 afriških:* Angola, Benin, Bocvana, Burkina Faso, Burundi, Centralno Afriška republika, Čad, Džibuti, Ekvatorialna Gvineja, Eritreja, Etiopija, Gabon, Gambija, Gana, Gvineja, Gvineja Bissau, Kenija, Kamerun, Komori, Kongo rep., Kongo dem. rep., Lesoto, Liberija, Madagaskar, Malavi, Mali, Mavretanija, Mauritius, Mozambik, Namibija, Niger, Nigerija, Ruanda, Sao Tome in Principe, Senegal, Sejšeli, Sierra Leone, Slonokoščena obala, Somalija, Južna Afrika, Sudan, Svazi, Tanzanija, Togo, Uganda, Zambija, Zelenortski otoki, Zimbabve.
- *16 karibskih:* Antigva in Barbuda, Bahami, Barbados, Belize, Dominika, Dominikanska republika, Grenada, Gvajana, Haiti, Jamajka, Kuba, Saint Kitts in Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent in Grenadine, Surinam, Trinidad in Tobago.
- *14 pacifiških:* Cookovi otoki, Fidži, Kiribati, Marshallovi otoki, Mikronezija, Nauru, Niue, Palau, Papua Nova Gvineja, Samoa, Salomonovi otoki, Tonga, Tuvalu, Vanuatu.

Njihova velikost in ekonomska razvitost sta različni. Vse AKP države, razen Bahamov, spadajo med države v razvoju. Kot vidimo v spodnji tabeli, imajo v povprečju zelo nizek bruto domači proizvod na prebivalca.

TABELA 1: Osnovne značilnosti skupine AKP držav

Kazalci	Leto	
Število prebivalcev	2001	696 mio
Površina (1000 km ²)	2001	25.395
Bruto domači proizvod	2001	432 mia €
BDP na prebivalca	2001	621 €
Odstotek izvoza v BDP	2001	27,7

Vir: EUROSTAT (COMEXT, CRONOS) FMI (DOTS) WEFA (WMM)

[URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/econo_acp-incl-s-afr.xls], 10.10.2002.

Od skupno 49 najmanj razvitih držav² po kriterijih Združenih narodov, jih kar 40 spada med AKP države. Večina teh držav ima majhno število prebivalstva, izredno nizek dohodek na prebivalstva, nizko pismenost in medicinske standarde, ipd. Te države imajo majhno možnost za hiter razvoj v bližnji prihodnosti in ostajajo močno odvisne od uradne mednarodne pomoči razvitih držav.

Zunanja trgovina AKP držav se je skozi zgodovino povečevala. Kot je razvidno iz spodnje tabele, sta se uvoz in izvoz v zadnjih dvajsetih letih povečala za okoli štirikrat. Kljub temu se je delež uvoza in izvoza AKP držav v svetu zmanjševal. Problem predstavlja tudi negativna trgovinska bilanca.

TABELA 2: Trgovina AKP držav (v mio ecu/€ in v %)

	1980	1990	2001
Uvoz na svetovni ravni	31.040	57.520	128.702
AKP delež v svetu	3,0	2,9	2,4
Izvoz na svetovni ravni	30.778	55.980	119.950
AKP delež v svetu	3,1	3,0	2,4
Trgovinska bilanca	-261	-1.540	-8.752

Vir: EUROSTAT (COMEXT, CRONOS) FMI (DOTS) WEFA (WMM)

[URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/econo_acp-incl-s-afr.xls], 10.10.2002.

AKP države so hkrati zelo zadolžene. Njihov zunanji dolg znaša 211.068 mio \$, kar je skoraj toliko kot njihov skupni bruto domači proizvod, ki znaša 244.641 mio \$ (Statistical Analysis 2001).

2.2. MEDNARODNE ORGANIZACIJE Z VPLIVOM NA RAZVOJ DRŽAV

Po drugi svetovni vojni so se države prizadevale za svetovni trgovinski sistem, osnovan na nediskriminaciji in višjih standardih življenja, kar bi dosegli s pravično ter svobodno menjavo blaga in storitev. Kot rezultat teh prizadevanj so bili sprejeti sporazumi o skupnem urejanju posameznih vidikov ekonomskih zvez in tokov (mednarodne organizacije).

Največji vpliv na zunanjetrgovinsko usmeritev ter na razvoj držav imajo naslednje mednarodne organizacije, ki jih bom v nadaljevanju podrobneje opisala:

- Svetovna trgovinska organizacija,
- Mednarodni denarni sklad,
- Svetovna banka in
- Konferenca združenih narodov za trgovino in razvoj.

Zadnja desetletja smo priča hitri rasti svetovnega gospodarstva. Ta rast je v veliki meri posledica še hitrejše rasti mednarodne trgovine. V zadnjih dvajsetih letih je bila rast svetovne trgovine v povprečju 6% na leto, kar je dvakrat toliko kot svetovni dohodek. Rast trgovine je rezultat tehnološkega razvoja in povečanih naporov za zmanjševanje trgovinskih ovir.

² Least developed countries – kriteriji za uvrstitev med najmanj razvite države so trije: nizek dohodek (pod 900\$ na prebivalca), šibkost človeških virov (podhranjenost, zdravje, izobrazba, pismenost) in ekonomska ranljivost.

Liberalizacija se nanaša na osvobajanje trgovinskih, investicijskih in kapitalskih tokov. Mednarodne organizacije z različnimi sredstvi uveljavljajo to idejo v državah v razvoju in sicer preko svetovanja, tehnične pomoči, gradnje kapacitet, ipd. Nenazadnje so od pripravljenosti držav za odstranjevanje ovir odvisna posojila pri teh mednarodnih organizacijah.

2.2.1. SVETOVNA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA

Svetovna trgovinska organizacija se je razvila na temeljih Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (General Agreement on Tariffs and Trade, GATT). GATT je bil 31. oktobra 1947 sprejet kot začasni sporazum med 23 državami, ki naj bi po Havanski konferenci postal del Havanske deklaracije, to je sporazuma o Mednarodni trgovinski organizaciji (International Trade Organization, ITO). GATT je začel veljati že 1. januarja 1948, medtem ko Havanska deklaracija, predvsem zaradi nasprotovanja ameriškega kongresa, nikoli ni stopila v veljavo (Tratnik, 2002, str. 15).

Od leta 1947, je bilo v okviru GATT-a osem krogov pogajanj. Rezultat osmega, Urugvajskega kroga pogajanj, je bila ustanovitev Svetovne trgovinske organizacije. STO je edina mednarodna organizacija, ki se ukvarja s pravili globalne trgovine med narodi. Glavni cilj organizacije je zagotavljanje nemotene in kar se da, predvidljive ter svobodne trgovine. Rezultat tega je zaupanje. Potrošniki in proizvajalci vedo, da lahko uživajo varnost oskrbe in večjo izbiro za njihove končne proizvode, komponente, surovine in usluge, ki jih ponujajo. Proizvajalci in izvozniki vedo, da jim bodo tuji trgi ostali odprti. Rezultat tega je tudi bolj uspešen, miroljuben in odgovoren ekonomski svet. Odločitve se praviloma sprejemajo s konsenzom vseh članic in so ratificirane v parlamentu vseh članic. Nesoglasja glede trgovine se rešujejo v procesu sporne poravnave ("dispute settlement process") s poudarkom na ustrezni interpretaciji sporazumov in obveznosti. Na tak način je zmanjšana možnost, da bi spor prerasel v politični ali vojaški konflikt.

Z zniževanjem ovir trgovanja STO odpravlja tudi druge ovire med ljudmi in narodi. Srce sistema, znan pod imenom multilateralni trgovinski sistem³, tvorijo sporazumi, ki jih je po pogajanjih podpisala večina svetovnih trgovskih narodov in so ratificirani v njihovih parlamentih. Ti sporazumi so: Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT), Splošni sporazum o menjavi storitev (GATS) in Sporazum o menjavi produktov, vezanih na pravice iz intelektualne lastnine (TRIPS). Omenjeni sporazumi so legalna osnova za mednarodno trgovino. Pravzaprav so to pogodbe, ki zagotavljajo članicam pomembne trgovinske pravice, prav tako pa obvezujejo vlade, da svojo trgovsko politiko vzdržujejo v dogovorjenih mejah, ki vsem prinašajo ustrezne koristi. O sporazumih so se pogajale in jih podpisale vlade. Njihov namen je pomoč proizvajalcem dobrin in storitev, ter izvoznikom in uvoznikom pri njihovem poslovanju. Cilj je izboljšanje blaginje ljudi držav članic.

³ Multilateral trading system

STO ima več kot 140 držav članic, ki so udeležene v okoli 97% svetovne trgovine. Več kot tri četrtine članic STO spada med države v razvoju. V preteklih petdesetih letih smo bili priča izjemni rasti svetovne trgovine. Izvoz blaga je rasel po povprečni stopnji 6% na leto. Celotna trgovina v letu 2000 je bila 22-krat večja od trgovine v letu 1950. GATT in STO sta pripomogla k ustanovitvi močnega trgovinskega sistema, ki prispeva k gospodarski rasti (The WTO in Brief, 2002).

Mednarodni pravni red, ki so ga med državami članicami vzpostavili sporazumi v okviru Svetovne trgovinske organizacije, temelji na naslednjih temeljnih načelih (Tratnik, 2002, str. 15–18):

- načelo nediskriminacije oz. sistem največjih ugodnosti,
- načelo nacionalne obravnave,
- prizadevanje za čim svobodnejšo trgovino,
- načelo preglednosti (predvidljivost oz. načelo zaupanja).

2.2.1.1. Načelo nediskriminacije oz. klavzula največjih ugodnosti

Klavzula priznavanja največjih ugodnosti ("Most Favoured Nation clause" – MFN) je iz zgodovine znana kot tipična klavzula v meddržavnih bilateralnih pogodbah o gospodarskem sodelovanju. S to klavzulo vsaka pogodbeni stranka priznava svoji sopogodbenci in predvsem njenim gospodarskim subjektom iste ugodnosti, ki jih je že dala, oziroma jih bo dala v prihodnosti, katerikoli tretji državi (in njenim gospodarskim subjektom). Praktično to pomeni izenačevanje obravnavanja tujih držav in njihovih gospodarskih subjektov. Gre torej za preprečevanje meddržavne gospodarske diskriminacije.

Načelo priznavanja največjih ugodnosti ima v sistemu STO ključno vlogo. V skladu s tem načelom članice STO ne smejo razlikovati med svojimi zunanjetrgovinskimi partnericami, ki so tudi članice STO. Če država A da državi B nekakšno ugodnost (npr. nižjo carinsko stopnjo), mora država A priznati isto ugodnost vsem drugim članicam STO. Ugodnosti se morajo priznati brez odlašanja in brezpogojno. Sistem največjih ugodnosti je torej pravni instrument, ki zagotavlja prepoved diskriminacije znotraj STO.

Načelo največjih ugodnosti ima več izjem. Tako so iz delovanja sistema največjih ugodnosti izvzete carinske unije in območja proste trgovine. Ugodnosti, ki se priznavajo znotraj le-teh, torej ni treba priznavati tretjim. STO s to izjemo spodbuja povezovanje držav v integracije, saj te praviloma prinašajo ugodnosti in pozitivne impulze za celotno svetovno trgovino. Izjeme od tega načela veljajo tudi za države v razvoju.

2.2.1.2. Načelo nacionalne obravnave

Sistem nacionalne obravnave ("national treatment") zagotavlja tujim subjektom enak položaj kot ga imajo domači subjekti. Načelo nacionalne obravnave pomeni, da se morajo tuji in domači (gospodarski) subjekti in s tem tudi uvoženi in domači proizvodi, storitve in pravice intelektualnem lastnine, obravnavati enako. Drugače kot sistem največjih ugodnosti, ki preprečuje diskriminacijo tujih subjektov med seboj, torej načelo nacionalne obravnave preprečuje diskriminacijo tujih subjektov v primerjavi z domačimi.

V sistemu STO gre za nekakšen omejen sistem nacionalne obravnave. Ne gre namreč za popolno izenačitev položaja domačih in tujih ponudnikov, saj prične veljati obveznost izenačitve šele v trenutku, ko je tuji proizvod že, v skladu z zunanjetrgovinskimi predpisi domače države, na domačem tržišču. To pomeni, da na primer carina, ki se mora plačati pri uvozu, ni v neskladju s tem načelom. Ne bi pa bilo dopustno, da bi bila na primer stopnja davka na dodano vrednost pri tujem proizvodu višja kot pri domačem.

2.2.1.3. Prizadevanje za čim svobodnejšo trgovino

Zniževanje trgovinskih ovir je eden od najznačilnejših ukrepov, ki pospešujejo trgovino. Trgovinske ovire lahko delimo na carinske in necarinske. Carinske ovire so carine in podobne dajatve, necarinske pa so vse druge omejitve, npr. prepovedi uvoza ali izvoza, količinske omejitve (kvote), subvencije, tehnične norme, zdravstveni in higienski predpisi, zapleteni carinski postopki in tudi določena politika menjalnih tečajev.

Ravno zaradi stalnega zniževanja carin se države vse bolj pogosto poslužujejo necarinskih protekcionističnih ukrepov, da zvišajo konkurenčnost domačega blaga proti tujemu. Kljub temu STO ne vsebuje splošne prepovedi necarinskih omejitev, ampak le splošno prepoved količinskih omejitev. STO dopušča načeloma le carine kot instrument za uravnavanje zunanje trgovine ("tariffs only"). Carinske omejitve se namreč najlaže nadzorujejo in primerjajo. Poleg tega se carinske stopnje postopoma sporazumno znižujejo. Z urugvajskim krogom pogajanj so se carine znižale za 40%. Tako so se do konca osemdesetih let v industrijskih državah carine na industrijske izdelke znižale na približno 6,3%.

2.2.1.4. Načelo preglednosti (transparentnosti)

Glede zunanjetrgovinske politike držav članic, STO dopušča le zaščito gospodarstva s carinami, to je zaščito preko cen. Taka oblika zaščite najbolj ohranja tržna merila v trgovini. Necarinski ukrepi niso dovoljeni, ker zmanjšujejo preglednost zaščite. Obstajajo pa izjeme, ki dovoljujejo uporabo količinskih omejitev uvoza v primeru plačilnobilančnih težav v državah v razvoju, pa tudi za zaščito razvoja domače industrije.

Predvidljivost in stabilnost trgovinskih ovir v neki državi zmanjša poslovno tveganje in vzpodbuja naložbe, oziroma prodajo v to državo. STO poskuša prek načela predvidljivosti narediti poslovno okolje stabilno in predvidljivo. Ko se države članice odločijo, da bodo odprle trge, na primer z znižanjem carinskih stopenj, se tudi zavežejo, da teh ne bodo naknadno enostransko zviševale. Glede uvoza blaga se tako sporazumevajo za maksimalne carinske stopnje. Države članice lahko dejansko zaračunavajo nižje carine od maksimalno dovoljenih (relativno pogosto v državah v razvoju) ali pa so dejanske carine enake maksimalno dovoljenim (praviloma v razvitih državah).

2.2.2. MEDNARODNI DENARNI SKLAD

Mednarodni denarni sklad⁴ je bil ustanovljen julija 1944, na konferenci v Bretton Woddsu v ZDA. Na njej je sodelovalo 44 držav, ki so razpravljale o ureditvi povojnega mednarodnega denarnega sistema. Mednarodni denarni sklad (v nadaljevanju MDS) je bil ustanovljen kot odziv na probleme povezane z veliko depresijo v 1930-ih letih, ko je globalna ekonomska kriza vodila k dvigu protekcionizma in nacionalizma. MDS naj bi vzpodbujal in nadzoroval tekočo menjavo nacionalnih valut z namenom pospeševanja trgovine. V prvih desetletjih svojega obstoja, so bile glavne stranke MDS razvite države. V zadnjih dvajsetih letih pa so glavne koristnice sredstev iz MDS države v razvoju.

Osnovne značilnosti in cilji MDS (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2001, str. 3):

- odobritev posojil državam z začasnimi plačilnobilanci težavami;
- skrb za uveljavljanje večstranskega sistema med državami – valutna konvertibilnost;
- podpora stanovitnosti tečajev in prepoved konkurenčnih razvrednotenj valut držav članic;
- svetovanje nacionalnim vladam glede prilagajanja ekonomske politike za uresničitve čim večje tečajne stabilnosti in odpravljanja neravnotežja v plačilni bilanci;
- pomoč državam, ki imajo ekonomske težave pri uresničevanju stabilizacijskih programov (to velja predvsem za države v razvoju).

Mednarodni denarni sklad ima 184 držav članic (v letu 2002) in vsaka članica prispeva kvoto. Kvota je za državo članico pomembna iz dveh razlogov. Po eni strani je od višine kvote države odvisna njena glasovalna moč države v instituciji, po drugi strani pa obseg kvote določa potencialni obseg sredstev, ki si jih država lahko izposodi od MDS. Štirinajst držav (ZDA, Japonska, Avstralija, Kanada in 10 evropskih držav) upravlja s 55% glasov MDS. Ostalim 168-im državam, ki predstavljajo 86,5% svetovne populacije, preostane 45% glasov. To pomeni, da štirinajst držav, ki imajo podobne poglede na mednarodno ekonomsko politiko, lahko učinkovito vpliva na politiko preostalih 168-ih držav. Tako npr. razvite države, preko pogojevanja za posojila, učinkovito uveljavljajo koncept liberalizacije v državah v razvoju.

⁴ International Monetary Fund - IMF

2.2.3. SVETOVNA BANKA

Svetovna banka⁵ (najprej Svetovna banka za obnovo in razvoj⁶, kasneje so se ji pridružile še ostale finančne institucije, ki danes tvorijo t.i. "Svetovno banko") je bila tako kot MDS ustanovljena leta 1944, na konferenci v Bretton Woodsu. Cilj banke je zmanjšati revščino in izboljšati življenjski standard svetovnega prebivalstva. Zagotavlja posojila, tehnično pomoč in svetovalne storitve predvsem manj razvitim državam članicam za doseganje njihovih ekonomskih ciljev. Danes je Svetovna banka globalna institucija s sedežem v Washingtonu in je sestavljena iz 5 tesno povezanih institucij (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2001, str. 6).

2.2.3.1. IBRD (International Bank for Reconstruction and Development)

Svetovna banka za obnovo in razvoj je bila ustanovljena leta 1945. Njen namen je zmanjšanje revščine v državah v razvoju in pospeševanje trajnostnega razvoja skozi posojila, garancije in analitične ter svetovalne storitve. Zagotavlja ugodna posojila v obliki razvojne pomoči državam v razvoju in prispeva k lažji rasti mednarodne trgovine in vzpostavljanju plačilnobilančnih ravnovesij.

2.2.3.2. IFC (International Finance Corporation)

Mednarodna finančna korporacija je bila ustanovljena leta 1956 z namenom, da bi pospeševala ustanavljanje zasebnih podjetij v državah članicah, predvsem v državah v razvoju. Prejemniki kreditov IFC so izključno zasebna podjetja.

Investicije, ki jih podpira IFC morajo doseči vsaj enega od naslednjih ciljev:

- večji dohodek od mednarodne menjave,
- večjo zaposlenost ter višjo produktivnost dela in višji donos kapitala,
- pridobitev primerne tehnološkega in znanstvenega znanja in izkušenj,
- razvoj naravnih virov države pod ugodnimi pogoji.

2.2.3.3. IDA (International Development Association)

Mednarodno združenje za razvoj je bilo ustanovljeno leta 1960 z namenom zagotavljanja pomoči najmanj razvitim državam v razvoju, kar naj bi pripomoglo k pospeševanju gospodarskega razvoja, povečanju produktivnosti dela in izboljšanju življenjskega standarda v teh državah. Mednarodno združenje za razvoj zagotavlja boljši dostop do osnovnih storitev, kot so izobraževanje, zdravstvena oskrba, čista voda in sanitarije ter podpira reforme in investicije namenjene rasti produktivnosti in ustvarjanju novih delavnih mest.

⁵ World Bank

⁶ International Bank for Reconstruction and Development - IBRD

2.2.3.4. MIGA (The Multilateral Investment Guarantee Agency)

Multilateralna agencija za zavarovanje investicij je bila ustanovljena leta 1988, z namenom pospeševanja neposrednih tujih investicij v državah v razvoju. Tujim investitorjem zagotavlja zavarovanje investicij proti političnemu tveganju ter omogoča državam članicam svetovalne storitve. Program zavarovanja, ki ga je oblikovala Multilateralna agencija za zavarovanje investicij, varuje investitorje pred izgubami, ki izhajajo iz nekomercialnih tveganj, kot so nekonvertibilnost oz. prenos valut, razlastitve, vojne in civilne nesreče.

2.2.3.5. ICSID (International Centre for Settlement of Investment Disputes)

Mednarodni center za reševanje investicijskih sporov zagotavlja možnost reševanja investicijskih sporov med tujimi investitorji in domačo državo (s pomočjo conciliacije ali arbitraže). S tem pospešuje tuje investicije v državah v razvoju in ustvarja vzdušje za vzajemno zaupanje med državami in tujimi investitorji.

2.2.4. KONFERENCA ZDRUŽENIH NARODOV ZA TRGOVINO IN RAZVOJ - UNCTAD

Konferenca združenih narodov za trgovino in razvoj - UNCTAD⁷ je bila ustanovljena decembra 1964, kot stalni organ Generalne skupščine Organizacije združenih narodov. Razlog za ustanovitev je bila splošno sprejeta ocena, da je potrebno pomagati slabše razvitim državam v svetu, predvsem preko razvojnih učinkov, ki jih lahko zagotovi hitrejša rast mednarodne trgovine (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2001, str. 14).

Generalna skupščina OZN je leta 1961 sprejela načela, ki so obvezovala članice OZN, naj skušajo preprečiti rastoči ekonomski prepad med ekonomsko razvitimi in nerazvitimi deli sveta ter naj skušajo odpravljati lakoto v svetu. Kljub ustanovitvi UNCTAD-a je bilo uresničevanje teh načel počasno. Ekonomski položaj DVR se ni bistveno izboljšal. Zato so Združeni narodi v naslednjem desetletju ponovno opredelili strategijo ekonomskega razvoja. Predvideno je bilo, da naj bi v desetletnem obdobju stopnja rasti bruto domačega proizvoda v DVR znašala povprečno najmanj 6% letno. Obenem naj bi bila povprečna letna stopnja rasti bruto domačega proizvoda na prebivalca v DVR 3,5%. Poleg tega naj bi bila v državah v razvoju dosežena večja socialna enakost, večja stabilnost dohodkov, izboljšali naj bi se pogoji izobraževanja, zdravstvenega varstva, itd. Da bi bilo naštetih ciljev možno realizirati, je sporazum o Mednarodni razvojni strategiji obvezoval razvite države, da letno v obliki razvojne pomoči DVR prispevajo minimalno 1% lastnega bruto domačega proizvoda. Vlade razvitih držav naj bi zagotovile 70% sredstev tovrstne ekonomske pomoči. Le 30% pomoči naj bi bilo odvisne od zasebnih virov financiranja (Kumar, 1987, str. 31–32).

⁷ United Nations Conference on Trade And Development

Poleg direktne finančne pomoči naj bi vlade razvitih držav pomagale državam v razvoju tudi pri širitvi obsega in vrst proizvodnje, hkrati pa naj bi zmanjševale ovire za uvoz DVR. Žal je bilo izvajanje določil iz sporazuma o Mednarodni razvojni strategiji nezadovoljivo. Razvite države so kmalu pozabile na svoje obljube. Odstotek bruto domačega proizvoda državam v razvoju namenjajo le redke skandinavske države.

Dejavnost UNCTAD-a se je v začetku povezovala s številnimi ekonomskimi problemi, ki so zmanjševali razvojne možnosti držav v razvoju. UNCTAD je sprejel sklepe in aktivnosti, ki naj bi omogočili stabilizacijo cen in izvoznih dohodkov tistih DVR, ki so pretežno izvoznice ključnih primarnih proizvodov. Sklep o urejanju cen in na njihovi osnovi izvoznih dohodkov tistih DVR, ki izvažajo surovine, je UNCTAD sprejel na svoji konferenci leta 1976. Sklep, ki je znan pod nazivom Integrirani program za surovine⁸, je vključeval 18 ključnih primarnih proizvodov (Kumar, 1987, str. 37).

Temeljna dejavnost UNCTAD-a je povezana s skrbjo za enakopravno vključevanje članic v tokove mednarodne trgovine. Skladno s tem naj bi dejavnost UNCTAD-a prispevala k zmanjševanju ovir za razvoj svetovne trgovine. Zmanjševanje ovir prispeva k hitrejšemu razvoju mednarodne menjave, le-ta pa k splošnemu ekonomskemu razvoju v svetu. Glede na ekonomske razlike med skupino razvitih držav in držav v razvoju so naloge UNCTAD-a povezane predvsem z ukrepi, ki naj omogočijo državam v razvoju hitrejši ter dohodkovno ugodnejši razvoj njihove zunanje menjave (Kumar, 1987, str. 34).

Države v razvoju so na prvi konferenci UNCTAD-a ustanovile "Skupino 77". Članstvo v Skupini 77 (ki danes obsega več kot dvakrat toliko članov) na splošno velja za formalni kriterij za pripadnost kategoriji "držav v razvoju". Vendar ni edini. Ena izmed izjem – in glede na velikost najpomembnejša – je Kitajska, ki ne sodi v Skupino 77, temveč tvori posebno eno-državno skupino v okviru UNCTAD-a (Bogomila, 2002, str. 66).

2.2.4.1. Splošni sistem preferencialov (GSP sistem)

Na pobudo držav v razvoju in ob močni podpori tedanjega generalnega sekretarja UNCTAD-a R. Prebischa so članice UNCTAD-a leta 1970 sprejele dogovor o uvedbi Splošnega sistema preferencialov - GSP⁹ sistema. Na podlagi Splošnega sistema preferencialov naj bi razvite države zagotavljale neregularne trgovinske prednosti za vse države v razvoju (Kumar, 1987, str. 35).

Da bi razvite države lahko uresničile predlagan sporazum, je bilo potrebno narediti določeno izjemo od pravil Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT) in sicer od načela nediskriminacije oziroma klavzule največjih ugodnosti (MFN načela). To so omogočili s tem, da so 25. junija 1971 uvedli t.i. "Enabling clause", najprej za dobo desetih let, nato pa so 28.

⁸ Integrated programme for commodities - IPC

⁹ Generalized System of Preferences

novembra 1979 to odločitev okrepili za nedoločen čas. Ta dovoljuje ugodnejše postopanje z blagom iz držav v razvoju na področju carinskih in necarinskih omejitev. Trenutno v svetu obstaja 16 različnih shem preferencialov, ki so v veljavi v 28 razvitih državah. Države dajalke prednosti na podlagi GSP sistema so: Australija, 15 držav EU, Japonska, Nova Zelandija, Kanada, ZDA, Norveška, Švica, Rusija, Madžarska, Bolgarija, Češka in Poljska.

Skozi čas se je Splošni sistem preferencialov v posameznih državah spreminjal. Mnoge DVR so, deloma zahvaljujoč temu sistemu, vedno bolj sposobne sodelovati v svetovni menjavi. Veliko se jih je včlanilo v Svetovno trgovinsko organizacijo in postale so bolj in bolj vpete v mednarodni trgovinski sistem. Uspele so celo tako razviti svojo ekonomijo, ali določene sektorje, da so sposobne konkurirati na svetovnem trgu brez uživanja prednosti. Nekatere države pa so kljub prizadevanjem ostale daleč zadaj, pa tudi agresivna liberalizacija sveta je povzročila počasno razjedanje vseh trgovinskih ugodnosti, prav tako GSP sistema (Bogomila, 2002, str. 66).

2.3. ZUNANJETRGOVINSKA USMERITEV DRŽAV V RAZVOJU

Odločitev o zunanjetrgovinski usmeritvi ima velik vpliv na razvoj držav. DVR imajo na izbiro štiri glavne zunanjetrgovinske usmeritve (Pugel, Lindert, 2000, str. 268–270):

- a) Prosta trgovina, ki sprejema in izkorišča primerjalne prednosti države. Za večino DVR to pomeni izvoz primarnih proizvodov in uvoz industrijskih.
- b) Obdavčevanje tradicionalnega izvoza (npr. nafte), da se zberejo sredstva za razvoj ostalih sektorjev v ekonomiji. Država lahko obdavčuje izvoz enostransko, ali pa je povezana v mednarodni kartel držav, ki izvažajo isti proizvod.
- ~~b)c~~) Obdavčevanje in omejevanje uvoza z namenom zaščite in subvencioniranja novih dejavnosti, ki oskrbujejo domači trg.
- ~~b)d~~) Pospeševanje in odpiranje novih izvoznih poti, predvsem pri industrijskem blagu (npr. subvencije novim izvoznim sektorjem).

Pri izbiri zunanjetrgovinske usmeritve se države v razvoju soočajo z določenimi izzivi, ki so za njih manj ugodni kot za razvite države. Te izzivi so (Pugel, Lindert, 2000, str. 270–271):

- Razlike v obilju produkcijskih faktorjih - DVR razpolagajo z manj kapitala in njihova delovna sila ima manj znanja in veščin.
- Kapitalski trgi so v DVR manj učinkoviti. Ovire za posojanje denarja v najbolj produktivne namene so večje. Rezultat tega je, da morajo dobri projekti pokriti višje stroške kapitala (obrestno mero), kot pa v manj produktivnih sektorjih.
- Trgi delovne sile v DVR delujejo manj učinkovito. Razkorak med plačami v propadajočih in razvijajočih se sektorjih je večji kot v razvitih državah. Večji razkorak med plačami nakazuje, da je nekaj delovne sile zadržano v neproduktivnem sektorju.

Te razlike pomenijo nekaj dodatnih nalog za vlade držav v razvoju. Vlade DVR morajo razmisliti, katere sektorje naj zaščitijo, subvencionirajo ali jim dajo poceni posojila, če ne morejo hitro odstraniti ovir, ki preprečujejo učinkovitost trga kapitala in dela.

2.3.1. PROSTA TRGOVINA, KI TEMELJI NA PRIMERJALNIH PREDNOSTIH

Večina držav v razvoju ima primerjalno prednost v izvozu primarnih proizvodov (kmetijskih pridelkov, rud in mineralov, ipd.). V 1950-tih letih so Raul Prebisch in ostali ekonomisti domnevali, da so DVR prizadete zaradi nestabilnosti in padanja cen kmetijskih proizvodov. Mednarodni trgi so dohodek porazdeljevali nepravilno in slabšali pogoje menjave izvoznikom primarnih proizvodov. Glede na to, da so DVR neto izvoznice primarnih proizvodov, je bil prisoten trend padanja v kupni moči, ki je še večal razkorak med bogatimi in revnimi. Relativne cene primarnih proizvodov so se nižale zaradi delovanja Engelovega zakona in sintetičnih substitutov (Pugel, Lindert, 2000, str. 275–279):

- a) *Engelov zakon*. Dolgoročno se dohodek na prebivalca zvišuje. Ko ta raste, se povečuje povpraševanje po luksuznih dobrinah, katerih dohodkovna elastičnost povpraševanja je večja od 1. Hkrati se svetovno povpraševanje odmika od navadnih dobrin, katerih dohodkovna elastičnost povpraševanja je manjša od 1. To pomeni težave za proizvajalce hrane. Če se svetovna ponudba vseh dobrin poveča za isto stopnjo, bo relativna cena hrane padla, zaradi delovanja Engelovega zakona.
- b) *Sintetični substituti*. Druga sila, ki povzroča relativno nižanje cen primarnih proizvodov, je razvoj novih nadomestkov. Bolj ko tehnologija napreduje, več je možnosti za odkritje poti za nadomeščanje pridelkov, mineralov in drugih surovin. Kot primer lahko navedemo razvoj sintetičnih vlaken, ki so znižali povpraševanje po bombažu in volni.

Po drugi strani pa obstajata dve drugi sili, ki težita k dvigu relativnih cen primarnih proizvodov (Pugel, Lindert, 2000, str. 275–279):

- a) *Naravne omejitve*. Primarni proizvodi uporabljajo zemljo, vodo, mineralno bogastvo in druge neobnovljive vire. Ko prebivalstvo in dohodek naraščata, naravni viri postajajo čedalje bolj redki. To povzroči dvig relativnih cen primarnih proizvodov, ki naravne vire uporabljajo bolj intenzivno kot industrijski proizvodi.

a)b) *Relativno počasna rast produktivnosti v primarnem sektorju*. Iz zgodovinskih izkušenj vemo, da produktivnost v kmetijstvu, rudarstvu in ostalih primarnih sektorjih raste počasneje kot v proizvodnji. To se izraža v dvigu relativnih cen primarnih proizvodov.

Tako sta prisotna dva dejavnika, ki izboljšujeta in dva dejavnika, ki poslabšujeta pogoje menjave za primarne proizvode. Izkušnje dvajsetega stoletja kažejo, da je kljub preobratom

prevladoval trend padanja relativnih cen primarnih proizvodov. Torej sta prevladovala Engelov zakon in učinek sintetičnih nadomestkov.

2.3.2. MEDNARODNI KARTELI

Države v razvoju imajo možnost izbire zunanjetrgovinske usmeritve, ki obdavčuje tradicionalni izvoz, npr. izvoz nafte, z namenom, da zberejo sredstva za ekonomski razvoj. Omejevanje izvoza vpliva na povišanje svetovne cene tega proizvoda le, če je država velika in ima vpliv na tem trgu, ali pa če se več držav združi v mednarodni kartel.

Zgodovina beleži veliko poizkusov oblikovanja mednarodnih kartelov. Največji poizkus pridobitve monopolne moči v svetovni zgodovini je bil poizkus dviga cen nafte s strani OPEC¹⁰ – Organizacije držav izvoznic nafte, v letih 1973-74 in ponovno v letih 1979-80. Veriga dogodkov v letu 1973 je povzročila šok v svetu. V nekaj mesecih se je trinajstim članicam mednarodnega kartela OPEC posrečilo, da so s količinskimi omejitvami izvoza, dosegle dvig cen iz 2,59\$ na 11,65\$ za sodček nafte. Države izvoznice nafte so obogatele skozi noč. Države uvoznice nafte so padle v najhujšo recesijo od leta 1930. Drugi naftni šok se je zgodil v letih 1979-1980. V sredini 1980-tih let je moč OPEC-a oslabila (Pugel, Lindert, 2000, str. 279–280).

Naftni šoki niso bili rezultat izčrpanja na zemlji dosegljivih virov. Svet je potrdil rezerve nafte, katerih črpanje je raslo celo hitreje kot svetovna poraba nafte. Ključni element je bil, da je svetovno povpraševanje po nafti raslo hitreje kot ponudba nečlanic OPEC-a. Pri tem je zanimivo vprašanje, ali bi DVR lahko pridobile koristi iz združevanja v kartele za druge primarne produkte. To je zelo malo verjetno. Posebno za kmetijske surovine je značilen problem konkurenčne proizvodnje. Druge države bi zlahka razširile svojo proizvodnjo na surovino, katere izvoz bi nekatere države hotele omejiti. Izmed nekaj ducatov kartelov ustanovljenih v 1970-tih, jih je le pet preživelo do leta 1985 in sicer karteli za kakav, kavo, kavčuk, sladkor in kositer, po tem letu pa so tudi ti postali pasivni (Pugel, Lindert, 2000, str. 279–280).

2.3.3. UVOZNO NADOMESTNA INDUSTRIALIZACIJA

Po drugi svetovni vojni so bile države v razvoju močno pod vplivom prepričanja, da je glavni ključ do ekonomskega razvoja ustvaritev močnega proizvodnega sektorja. Najboljša pot za to je bila zaščita domače proizvodnje pred mednarodno konkurenco (Krugman, Obstfeld, 2000, str. 254).

¹⁰ Organization of Petroleum Exporting Countries

Razmišljanje, da je industrializacija najbolj gotova pot do splošnega ekonomskega izboljšanja, se zdi smiselno. Večina razvitih držav je dosegla industrializacijo na ta način. Mnoge države v razvoju so se strinjale, da morajo prenehati z opiranjem na izvoz primarnih proizvodov in morajo prevzeti strategije, ki dovoljujejo rast industriji, tudi če s tem škodijo kmetijstvu in rudarstvu. Zato so mnoge države izvoznice primarnih proizvodov izbrale uvozno nadomestno strategijo. Glavni argumenti za uvozno nadomestno industrializacijo so (Pugel, Lindert, 2000, str. 271–275):

- a) *Argument razvoja mlade industrije ("Infant industry argument")*. V skladu s tem argumentom, imajo države v razvoju potencialno primerjalno prednost v industriji, toda nova industrija v DVR ne more konkurirati vpeljani industriji v razvitih državah. Vlade naj bi začasno podpirale nove proizvodnje, dokler ne bi te postale tako močne, da bi bile pripravljene spoprijeti se z mednarodno konkurenco. Zato naj bi uporabljali carine ali uvozne kvote kot začasne instrumente za začetek industrializacije.
- b) *Argument razvoja vlade*. Predpostavljajmo, da je edina pot, da vlada zbere prihodke za kakršen koli ekonomski razvoj, skozi obdavčitev uvoza in izvoza. Taka obdavčitev bi lahko prinesla velike koristi narodu, katerega vlada ne more drugače dobiti virov za zdravstvo, šolstvo, itd.
- c) *Učinek pogojev menjave (terms-of-trade effects)*. Za veliko državo, ali veliko organizacijo držav lahko nadomeščanje uvoza izboljša pogoje menjave. Obnašanje države lahko vpliva na svetovne cene izvoza in uvoza. Širitev izvoza vodi do znižanja izvoznih cen, ki je zanemarljivo. Nadomeščanje uvoza z domačo proizvodnjo pa lahko zniža uvozne cene in ponudi narodu boljše pogoje menjave.
- d) *Poceni in primerne tržne informacije*. Državam v razvoju primanjkuje strokovnjakov, da bi presodili, kateri od tisočih heterogenih vrst industrijskega blaga bi se najboljše prodajali v tujini. Toda vladni uradniki imajo lahek dostop do informacij, kateri proizvodi se dobro prodajajo na njihovem trgu. To ugotovijo tako, da pogledajo podatke o uvozu. Tam je velika izbira blaga z potrjenim trgom. Če domači proizvajalci lahko konkurirajo stroškom in kvaliteti blaga, je to osnova za zaščiteno domačo industrijo.

Mnoge izkušnje kažejo, da države v razvoju, ki so izbrale uvozno nadomestno strategijo, niso uspele zmanjšati razkoraka med njimi in razvitimi državami. Obdobje ščitenja domače proizvodnje ni prineslo pričakovanih rezultatov. Revnim državam je primanjkovalo usposobljene delovne sile, podjetnikov, imele so slabo infrastrukturo, ipd. Ti problemi so bili ozadje neuspešne zunanjetrgovinske usmeritve. Uvozne kvote so dovoljevale neučinkoviti industriji, da je preživela, toda zato ni postala bolj učinkovita. Nekatere države Latinske Amerike so predpisovale 200% carinske stopnje. Te stopnje so dovoljevale obstanek domače

proizvodnje, čeprav so bili stroški tudi do štirikrat višji kot je bila cena uvoza, ki so ga nadomeščali (Krugman, Obstfeld, 2000, str. 255–259).

Do poznih 1980-tih let je postala kritika uvozno nadomestne proizvodnje zelo razširjena, ne samo med ekonomisti, ampak tudi med mednarodnimi organizacijami kot je Svetovna banka in celo med politikami v državah v razvoju. Statistični dokazi kažejo, da so DVR, ki so zasledovale strategijo proste trgovine, dosegale višjo povprečno rast dohodka kot tiste, ki so imele uvozno nadomestno strategijo.

2.3.4. POSPEŠEVANJE IZVOZA PROIZVODOV

Po letu 1980 se je večina DVR obrnila proti četrti izbiri zunanjetrgovinske usmeritve – poudarku na izvozu proizvedenega blaga v industrializirane države. Tabela 2 kaže preobrat od izvoza primarnih proizvodov v 1980-tih letih, na izvoz proizvedenega blaga. Za preobrat je verjetno krivo razočaranje nad rezultati prej opisanih trgovinskih politik (Pugel, Lindert, 2000, str. 287).

TABELA 3: Struktura izvoza DVR v letih 1970–1994 v %

	1970	1975	1980	1985	1990	1995
Primarni proizvodi brez goriva	49,9	25,8	18,7	22,4	18,7	17,2
Goriva	32,4	58,6	61,3	42,2	27,5	17,7
Proizvedeno blago	17,4	15,2	18,5	32,4	52,9	64,3

Vir: Handbook of International Trade and Development Statistic. (UN, 1988 and 1997).

Države, ki so v preteklosti izbrale izvozno usmerjeno strategijo gospodarskega razvoja, so dosegle izjemno gospodarsko rast. To so predvsem azijske države, ki se jim je uspelo dvigniti iz skupine manj razvitih držav in se danes uvrščajo med razvite države.

Svetovna banka deli te države v tri skupine. Njihov izjemen razvoj se je začel v različnih obdobjih. V prvo skupino sodi Japonska, katere hiter gospodarski razvoj se je začel takoj po 2. svetovni vojni. V 1960-tih letih se je hitra ekonomska rast začela v štirih manjših azijskih državah oz. območjih, ki jih poznamo tudi po imenu "azijski tigri". To so Hong Kong, Tajvan, Južna Koreja in Singapur. Pred desetletji so te države veljale za manj razvite. Danes so po dohodku na prebivalca primerljive z državami Evropske unije. V tretjo skupino držav, katerih hitra rast dohodka se je začela v poznih 1970-tih in 1980-tih letih, sodijo Malazija, Tajska, Indonezija in najbolj nenavadno, Kitajska. Tudi te novo industrializirane azijske države imajo poleg visokih stopenj rasti še eno značilnost. Zelo so odprte mednarodni trgovini. Veliko bolj so izvozno usmerjene kot druge DVR. Poleg tega je za te države značilna zelo visoka stopnja varčevanja, kar pomeni, da lahko veliko investirajo (Krugman, Obstfeld, 2000, str. 255–259).

Omenjene azijske države so z omejenimi naravnimi viri začele z izvozno usmerjeno industrializacijo. Večina ekonomistov uspešnost razvoja teh držav pripisuje naslednjim vzrokom: makroekonomski stabilnosti, človeškemu kapitalu, odprtosti mednarodni trgovini, prijaznemu okolju za privatne investicije in konkurenci ter intervencionistični politiki. Vse te države so začele z izvozom delavno intenzivnih industrijskih proizvodov, sedaj pa se pojavlja tudi čedalje več kapitalno intenzivnih industrij (Ingham, 1995, str. 346).

Največji problem za te države v razvoju je tisti, ki ni pod njihovim nadzorom: zaščita s strani razvitih držav za njihove delavno intenzivne industrijske proizvode. V nekem smislu je uspeh in povečanje števila azijskih novo industrializiranih držav povečal ta problem. Za industrializirane države ni bilo lahko sprejeti nove izvozne moči štirih tigrov, toda te države so majhne in njihov potencialni izvoz je omejen. Tudi njihove plače z industrijskim razvojem rastejo, kot posledica majhnosti in omejene delovne sile. Nove izvozno usmerjene azijske države predstavljajo drugačno zgodbo. Tajski ima 58 milijonov prebivalcev, Indonezija 180 milijonov in Kitajska 1,2 milijardi. Rast izvoza in delavno intenzivne proizvodnje se zato lahko nadaljuje daljše obdobje. Veliko težje bo absorbirati izvozni potencial iz teh držav, kot iz prejšnjih štirih. Kljub tem težavam, se izvoz nove generacije industrializiranih azijskih držav močno povečuje (Dunn, Ingram, 1996, str. 219–233).

3. EVROPSKA UNIJA IN DRŽAVE V RAZVOJU

Evropska unija je največja svetovna trgovinska izvoznica in druga največja uvoznica blaga (za ZDA). V njej živi manj kot sedem odstotkov svetovnega prebivalstva, ki ustvari približno četrtino svetovnega bruto domačega proizvoda in petino svetovne trgovine. Dostop do trga Evropske unije je zato bistvenega pomena za mnogo držav zunaj unije (Jones, 2001, str. 392).

3.1. VLOGA EVROPSKE UNIJE V SVETU

Evropska unija nastopa na svetovnem prizorišču v treh glavnih vlogah. To so razvojna pomoč, skupna trgovinska politika in zunanji odnosi. Na prvih dveh področjih je Evropska unija dejaven akter, saj je svetovno gledano največja trgovinska entiteta in je tudi med tistimi, ki dajejo največ finančnih sredstev za države v razvoju. Vsa tri področja pa se pogosto prekrivajo med sabo (Moussis, 1999, str. 491).

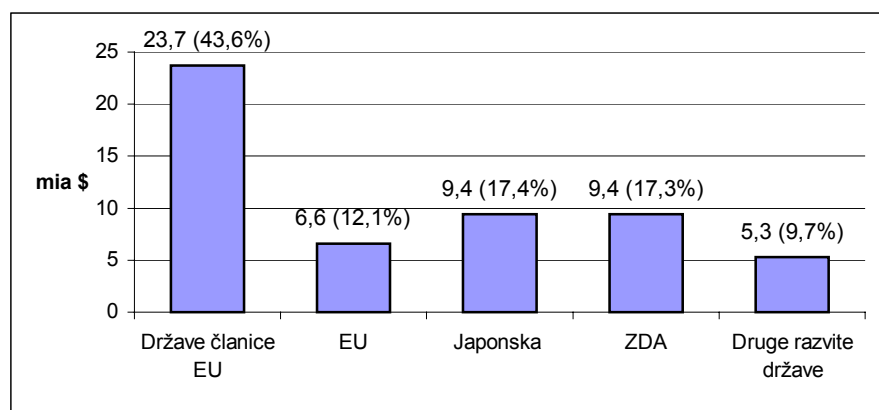
3.1.1. RAZVOJNA POMOČ

Razvojna pomoč Evropske unije odraža tako iskanje solidarnosti med razvitimi državami in državami v razvoju, kot tudi gospodarske potrebe Skupnosti po zagotavljanju surovin in ustvarjanju trgov za svoje izdelke. Evropska unija uvaža iz DVR širok spekter prehrabnih proizvodov in surovin, kot so tropski sadeži, kava, banane, kavčuk, baker, kositer, mangan in uran. DVR oskrbujejo trg EU z nafto – 90% nafte v EU je uvoženo iz DVR. Poleg tega se precejšen znesek evropske razvojne pomoči povrne v Evropsko unijo v obliki pogodb s podjetji EU. Okoli tri milijone delovnih mest v EU je odvisno od izvoza v DVR. In nenazadnje, razvojna politika zagotavlja Evropski uniji močan vpliv na svetovnem prizorišču (Jones, 2001, str. 414).

Trenutno ima Evropska unija na voljo veliko sredstev za izvajanje razvojne politike. Ta segajo od Konvencije z afriškimi, karibskimi in pacifiškimi državami, pomoči za nepridružene države, Sistema splošnih preferencialov, do pomoči prek nevladnih organizacij za boj proti svetovnim problemom, na primer lakote.

Danes Evropska unija največ prispeva za razvoj v obliki razvojne pomoči, trgovine in neposrednih investicij. Skupaj EU in njene države članice zagotavljajo 55% celotne uradne mednarodne razvojne pomoči (Evropska unija in svet, 2002).

SLIKA 1: Pomoč držav OECD v letu 1997 (v mia \$)

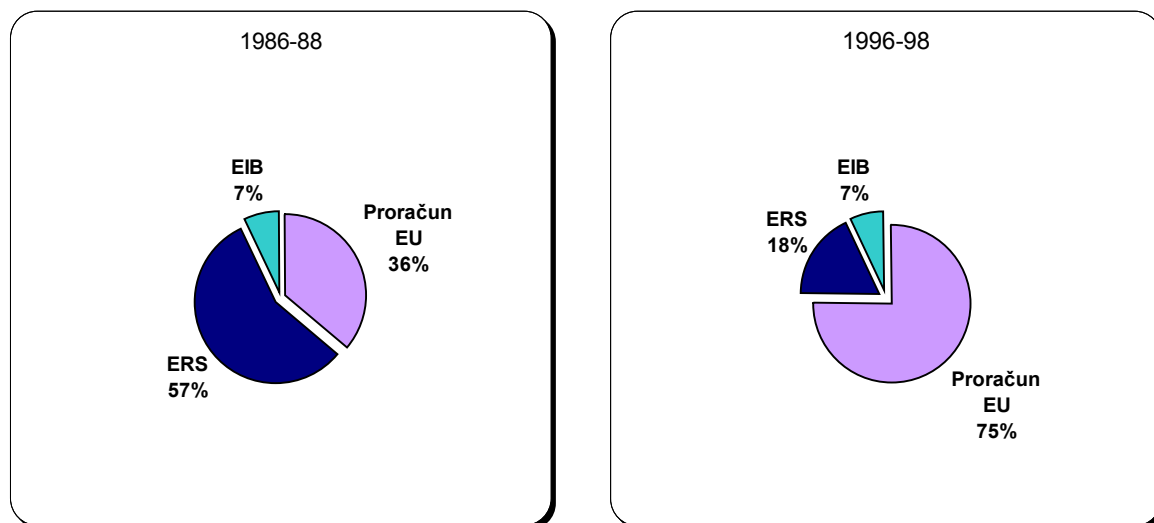
Vir: The European Community External Cooperation Programmes, 2000.

Za razvojne programe v državah v razvoju (vključno s tistimi v vzhodni Evropi) Evropska unija letno namenja okoli 7,5% svojega proračuna. K tej vsoti je potrebno prišteti še bilateralno pomoč, ki jo države članice EU samostojno namenjajo revnejšim državam. Finančni viri za razvojno pomoč izhajajo iz proračuna Evropske unije, Evropskega razvojnega sklada¹¹ (ERS) in Evropske investicijske banke (EIB).

¹¹ European Development Fund - EDF

Kot je razvidno iz slike 2, je v letih od 1986-88 več kot polovico finančnih virov za razvojno pomoč izhajalo iz Evropskega razvojnega sklada, ki je namenjen Afriškim, karibskim in pacifiškim državam. To razmerje se je v naslednjih letih zelo spremenilo, saj je ERS v obdobju 1996-98 predstavljal le še 18% razvojne pomoči, tri četrtine le-te je izhajalo iz proračuna, preostalih 7% pa iz Evropske investicijske banke.

SLIKA 2: Finančni viri za razvojno pomoč

Vir: The European Community External Cooperation Programmes, 2000.

Če je bila na začetku zunanja pomoč Evropske unije namenjena predvsem nekdanjim kolonijam držav članic v Afriki, karibskem otočju in Pacifiku, je današnja usmeritev resnično globalna. Dve tretjini pomoči je tako namenjene državam Srednje in Vzhodne Evrope, državam bivše Sovjetske zveze, Balkanu, Bližnjemu Vzhodu, Sredozemlju, Aziji in Latinski Ameriki. Pomoč ni namenjena samo razvoju, ampak tudi rekonstrukciji, izgradnji institucij, makroekonomskim programom in spodbujanju spoštovanja človekovih pravic.

Evropska unija ima tudi širok spekter virov razvojne politike, od industrijskega in tehnološkega sodelovanja, do spodbujanja trgovinske menjave, pomoči v hrani in finančne pomoči (Glej prilogo 2). Finančna pomoč je največkrat v obliki posojil in ~~fizičnih tveganega~~ kapitala ~~evra~~ Evropske investicijske banke (EIB) ali subvencij Evropskega razvojnega sklada (Moussis, 1999, str. 493).

3.1.2. SKUPNA TRGOVINSKA POLITIKA

Druga vloga Evropske unije v svetu se nanaša na izvajanje skupne trgovinske politike¹². Ustanovitev carinske unije v Skupnosti leta 1968 se je odvijala na dveh področjih. Na

¹² Common commercial policy – to je zunanjetrgovinska politika EU

notranjem so bile odpravljene carinske dajatve, količinske omejitve in ukrepi, z enakimi učinki za vse države članice, na zunanem pa so bile uvedene skupne carine in skupna trgovinska politika. Vse države članice so morale blago, uvoženo iz tretjih držav, za prosti pretok v carinski uniji obravnavati na enak način. Carinsko unijo je bilo treba vključiti v obstoječi mednarodni gospodarski red, ki ga je urejal Splošni sporazum o carinah in trgovini (GATT). Zato so v 110. členu Pogodbe o ustanovitvi ES države članice izjavile, da so z ustanovitvijo carinske unije želele, skladno s skupnim interesom, prispevati k usklajevanju razvoja svetovne trgovine, postopni odpravi omejitev za mednarodno trgovino in zmanjšanju carinskih ovir (Moussis, 1999, str. 506).

Evropska unija kot instrumente za vodenje svoje zunanjetrgovinske politike uporablja ukrepe na podlagi Skupne carinske tarife. Kot članica Svetovne trgovinske organizacije je dolžna spoštovati določila Splošnega sporazuma o carinah in trgovini o izogibanju necarinskim oviram v trgovanju. Temeljna politika na področju mednarodne trgovine, ki jo Evropska unija dosledno zastopa, je politika liberalizacije. Zato tudi ne sprejema ukrepov, ki bi imeli naravo necarinskih ovir pri trgovanju. Podpora domačim proizvajalcem v obliki finančnih vzpodbud in subvencij je v okviru dovoljene na podlagi sporazumov GATT (STO) in se nanaša predvsem na kmetijsko področje. Pričakovati je, da se bo liberalizacija svetovne trgovine nadaljevala tudi v bodoče še bolj pospešeno in prispevala k izenačevanju konkurence domačih in tujih proizvajalcev blaga.

3.1.3. ZUNANJI ODNOSI

Enotna evropska listina, ki je začela veljati 1. julija 1987, je dala pravno podlago za evropsko politično sodelovanje. Države članice so se obvezale, da si bodo prizadevale za skupno definicijo in uresničevanje evropske zunanje politike in, natančneje, da se bodo medsebojno obveščale o kateremkoli zunanje političnem vprašanju splošnega pomena. Na ta način so države članice od leta 1987 nadzorovale, kako se na mednarodnem prizorišču odvijajo pomembnejši dogodki, in so zavzemale stališča do le-teh. V istem okviru so države članice sledile svoji politiki podpiranja človekovih pravic in temeljnih svoboščin na svetovni ravni (Moussis, 1999, str. 522).

3.2. PREFERENCIALNI TRGOVINSKI ODNOSI EU

Evropska unija ima sklenjenih mnogo preferencialnih sporazumov na recipročni ali nerecipročni osnovi. Nerecipročne prednosti nudi državam v razvoju na podlagi Splošnega sistema preferencialov ali drugih sporazumov in konvencij. Preferencialni sporazumi Evropske unije so se pomnožili do take mere, da je le malo držav, za katere veljajo izključno carinske stopnje iz Skupne carinske tarife (Harrop, 2002, str. 261–265).

V letu 2002 je bilo držav, za katere so veljale izključno carinske stopnje iz Skupne carinske tarife, devet: Avstralija, Kanada, Tajska, Hong Kong, Kitajska, Japonska, Južna Koreja, Nova Zelandija, Singapur, in Združene države Amerike. Te države so prispevale 45,2% celotnega uvoza blaga v letu 2001 (Trade Policy Review, European Union, 2002).

Vse ostale trgovinske partnerice imajo preferencialen dostop do trga Evropske unije. Ta je najbolj ugoden za skupino 49-ih najmanj razvitih držav, ki imajo v skladu z iniciativo "Vse razen orožja" prost dostop do evropskega trga za skoraj vse industrijske in kmetijske proizvode.

V nadaljevanju bom opisala Splošni sistem preferencialov Evropske unije. Nato pa se bom osredotočila na najstarejši, najbolj poglobljen in najbolj značilen preferencialni sporazum Evropske unije z državami v razvoju, to je sporazum EU z afriškimi, pacifiškimi in karibskimi državami.

3.2.1. SPLOŠNI SISTEM PREFERENCIALOV V EU

Najbolj obširen instrument, ki nudi preferencialen dostop do trga Evropske unije, je Splošni sistem preferencialov. Približno 130 državam v razvoju ponuja znižanje carin ali brezcarinski dostop za izvoz industrijskih in tudi kmetijskih proizvodov. Deluje le na ravni carin, ki danes z izjemo nekaterih sektorjev še zdaleč niso glavna ovira za trgovinsko menjavo. Skupnost preference podeli (o njih se ne pogaja) po posebni izvedbeni klavzuli GATT, ki zagotavlja, da sistem ni diskriminatoren (Moussis, 1999, str. 501).

Evropska skupnost je prva implementirala Splošni sistem preferencialov, v letu 1971. Splošni sistem preferencialov Evropske unije se uresničuje v desetletnem ciklu. Trenutni cikel se je začel leta 1995 in se zaključi leta 2004. Regulative oz. uredbe veljajo za obdobje 3 do 4 let. Trenutno je v veljavi Uredba Sveta (ES) št. 2501/2001, ki je bila sprejeta 10. decembra 2001, in velja za obdobje od 1.1.2002 do 31.12.2004 (Guide to the European Union's Scheme of Generalised Tariff Preferences, 2002).

Splošni sistem preferencialov Evropski uniji deluje na dveh ravneh (Bogomila, 2002, str. 66):

- ♦ prva, znana kot splošni režim, ureja osnovne trgovinske preferenciale v skladu s tradicionalnimi cilji ekonomskega razvoja.
- ♦ druga raven vključuje posebne spodbudne ukrepe, ki naj bi pospeševali trajnostni razvoj. S temi dogovori se na zahtevo držav dodeljuje dodatne ugodnosti ob upoštevanju socialnih in okoljskih standardov, zapisanih v nekaterih mednarodnih sporazumih.

Že od leta 1995 so trgovinski preferenciali po sistemu GSP zagotovljeni brez kakršnihkoli kvot ali količinskih omejitev. Namesto tega so uvedli tako imenovani "mehanizem za razvrščanje". Vse proizvode so razvrstili glede na njihovo občutljivost. Po Uredbi Sveta (ES) št. 2820/98, ki je veljala v obdobju od 1.1.1999 do 31.12.2001, so vse proizvode razvrstili v eno izmed štirih kategorij, glede na občutljivost. Omenjene štiri kategorije so bile naslednje (Guide to the European Union's Scheme of Generalised Tariff Prerences, 2002):

- ♦ Zelo občutljivi proizvodi - preferencialna carinska stopnja je predstavljala 85% običajne carinske stopnje.
- ♦ Občutljivi proizvodi - preferencialna carinska stopnja je znašala 70% običajne.
- ♦ Pol-občutljivi proizvodi - preferencialna carinska stopnja je predstavlja 35% običajne.
- ♦ Neobčutljivi proizvodi - vstopajo na trg Evropske unije brez carinskih omejitev.

V novi Uredbi Sveta (ES) št. 2501/2001, ki velja v obdobju od 1.1.2002 do 31.12.2004, so "mehanizem za razvrščanje" poenostavili. Proizvodi se še vedno razvrščajo glede na njihovo občutljivost. Razlika je v tem, da se sedaj razvrščajo samo v dve kategoriji – med *občutljive* in *neobčutljive*. Običajne carinske stopnje za neobčutljive proizvode so popolnoma ukinjene (razen za kmetijske sestavine). Za občutljive proizvode se običajne *ad valorem* carine znižajo za 3,5 odstotne točke. Posebne carine (minimalne oz. maksimalne), se znižajo za 30%.

Trenutno seznam upravičenk do ugodnosti vključuje 179 neodvisnih držav in odvisnih ali nadzorovanih ozemelj. Država je izključena iz Splošnega sistema preferencialov če, v dobi treh zaporednih let izpolni naslednja dva kriterija:

- ♦ po kriterijih Svetovne banke se uvršča med države z visokim dohodkom,
- ♦ če je indeks razvoja države višji od -1 ¹³.

Splošni sistem preferencialov Evropske unije zagotavlja bolj ugodno obravnavanje držav, ki so po kriteriju Združenih narodov najmanj razvite¹⁴. 26. februarja 2001 se je EU odločila da bo liberalizirala uvoz vseh proizvodov iz najmanj razvitih držav, razen orožja in streliva (iniciativa "Vse razen orožja"¹⁵). Pri tem se je EU zavezala, da bo razširila prost vstop vseh občutljivih kmetijskih proizvodov. V to iniciativo so vključeni celo trije najbolj občutljivi produkti - riž, sladkor in banane, katerih vstop naj bi bil postopno liberaliziran v dobi štirih oziroma osmih let. EU je takoj, ko je sprejela iniciativo "Vse razen orožja", ukinila carine in kvote na vse mesne in mlečne izdelke, sadje in zelenjavo, žitarice, predelan sladkor, kakavove produkte, alkoholne pijače, itd. Za sveže banane, se bodo carine postopno znižale na nič do 1. januarja 2006. Za riž in grobi sladkor se bo neomejen uvoz brez carin začel v letih 2008/2009 (Vahl, 2001, str. 30).

¹³ Indeks razvoja se nanaša na nivo industrijskega razvoja posamezne države. Primerja nivo razvoja posamezne države tistemu v EU: $\{\log[Y_i/Y_{eu}] + \log[X_i/X_{eu}]\}/2$; (Y – BDP p.c., X – vrednost "proizvedenega" izvoza)

¹⁴ Least developed countries

¹⁵ Everything But Arms – EBA initiative

Splošni sistem preferencialov EU v celoti vključuje iniciativo "Vse razen orožja". Od leta 1995 je prevzel tudi dodatno razvojno usmerjeno dimenzijo. Od takrat namreč zagotavlja posebne spodbude, ki nagrajujejo usklajenost z mednarodnimi socialnimi standardi in standardi varovanja okolja.

Posebne spodbude zaradi varovanja pravic delavcev lahko dobi država, katere zakonodaja vključuje standarde iz naslednjih ILO¹⁶ konvencij: št. 29 in št. 105 o prisilnem delu, št. 87 in št. 98 o svobodi združevanja in pravici organiziranja in skupnega trgovanja, št. 100 in št. 111 o nediskriminaciji pri zaposlovanju, ter št. 138 in št. 182 o delu otrok. Država, ki zahteva ugodnosti iz tega naslova mora omenjene standarde tudi učinkovito udejanjiti.

Posebne spodbude za varovanje okolja lahko dobi država, ki učinkovito izvaja zakonodajo, ki vključuje mednarodno priznane standarde o trajnostnem ("sustainable") gospodarjenju s tropskimi gozdovi. Nanaša se izključno na proizvode, ki izvirajo iz tropskih gozdov.

Začasni umik preferencialov je izjemen ukrep, ki se uporabi v primeru jasno nesprejemljivih praks. Razlogi za umik preferencialov so naslednji:

- ♦ prisotnost kakršne koli oblike suženjstva ali prisilnega dela;
- ♦ resna kršitev svobode združevanja, pravice skupnega trgovanja ali principa o nediskriminaciji v primeru zaposlovanja, ali uporaba otroške delovne sile;
- ♦ izvoz blaga izdelanega s strani delavne sile v zaporih;
- ♦ očitne pomanjkljivosti v običajnih kontrolah izvoza ali tranzita drog ali neuspeh pri podrejanju mednarodnim konvencijam s področja pranja denarja;
- ♦ goljufije, nepravilnosti ali sistematski neuspeh pri izdajanju certifikatov o poreklu blaga, ali pomanjkanje sodelovanja pri administrativnih postopkih, ki so potrebni za preverjanje teh potrdil;
- ♦ očitni primeri nepoštenih trgovinskih običajev države uporabnice - odvzem je popolnoma v skladu s pravili STO;
- ♦ očitni primeri nezdržljivosti s cilji mednarodnih konvencij o ohranitvi in upravljanju ribiških virov, kot so Organizacija za ribolov v severozahodnem Atlantiku (NAFO), Konvencija za ribolov v severovzhodnem Atlantiku (NEAFC), Mednarodna komisija za ohranitev tun v Atlantiku (ICCAT) in Organizacija za ohranitev lososa v Atlantiku (NASCO).

Koristi iz Splošnega sistema preferencialov so lahko začasno zaustavljene, v primeru, da uvoz proizvodov *"povzroči ali grozi, da bo povzročil, resne težave proizvajalcem iz Evropske Unije, ki proizvajajo podobne ali neposredno konkurenčne izdelke"*. To pravilo je podobno

¹⁶ International Labour Organization – Mednarodna organizacija dela

običajnemu varnostnemu načelu GATT. To načelo omogoča članicam EU ali Komisiji, da zaprosijo za ponovno vzpostavitev običajnih carin iz Skupne carinske tarife.

V primeru, da uvoz določenega sektorja iz dane države presega 25% vsega uvoza v Evropsko unijo iz vseh držav pridobitnic po sistemu GSP, se tej državi v tem sektorju ne priznajo koristi na podlagi GSP sistema, ne glede na njen nivo razvitosti. Ta ukrep se imenuje *"lion's share clause"* oz. klavzula levjega deleža.

3.2.1.1. Pravila o poreklu blaga

Pravila o poreklu blaga ("rules of origin") so narejena z namenom zagotovitve, da je določen proizvod dejansko proizveden v državi v razvoju, ki izvaža. Torej, da bi lahko blago držav upravičenk obravnavali ugodneje, je bilo treba vzpostaviti pravila o poreklu. Tako naj bi preprečili zlorabo ugodnejšega obravnavanja blaga, ki se ga v resnici ne goji ali izdeluje v državah upravičenkah, temveč se ga samo prevaža prek države upravičenke, da bi zanj dobili ugodnejše obravnavanje.

Blago izvira iz države, koristnice na podlagi GSP sistema Evropske unije, če je:

- ♦ v celoti pridobljeno oz. izdelano v tej državi (to pomeni, da je bila v proizvodnjo blaga vključena le ta država),
- ♦ zadostno izdelano oz. predelano v tej državi (v proizvodnjo sta vključeni dve ali več držav).

Določanje porekla proizvoda je pomembno predvsem v primeru, kjer sta v njegovo proizvodnjo vključeni dve ali več držav. V takih okoliščinah lahko, na podlagi Sistema splošnih preferencialov pridobi samo država, ki izvaža v Evropsko unijo, če je bil proizvod v tej državi predelan oz. proizveden v taki meri, da je dovolj, da se potrdi njegovo poreklo. Za predelovanje, ki naj bi bila zadostno za potrditev izvora proizvoda, obstajajo točni kriteriji, kot so proizvodni pogoji, npr. najvišji dopustni odstotek uvoženih sestavin vsebovanih v proizvodu, ki se izvaža.

Posebna ureditev dopušča, da se ti pogoji opustijo v primeru, da proizvodnja poteka v državah, ki pripadajo regionalni skupini (t.i. regionalna kumulacija). Taka ureditev ima namen pospeševati ekonomsko integracijo med državami v razvoju določene regije.

V letu 1995 je Evropska unija sprejela nova pravila, ki dovoljujejo, da se material ali komponente, ki izvirajo iz Evropske unije štejejo kot da izvirajo v državi pridobitnici, ki proizvaja blago. To pravilo pospešuje industrijsko sodelovanje med podjetji v EU in podjetji v državah v razvoju. Prvotna odgovornost za kontrolo pravilnosti porekla blaga je na strani države, ki izvaža. Ta je zadolžena za izdajo certifikata o poreklu blaga – "Form A".

3.2.2. PREFERENCIALNI SPORAZUMI Z AKP DRŽAVAMI

Afriške, karibske in pacifiške države (v nadaljevanju AKP države) se uvrščajo med najrevnejše države na svetu. Veliko teh držav spada med bivše kolonije evropskih držav, zato ni presenetljivo, da imajo z državami Evropske unije prav poseben odnos.

Odnosi med Evropskimi ter AKP državami izvirajo iz začetka nastajanja Evropske skupnosti, ko je bila podpisana Rimska pogodba (1957). V tistem času so bile prve države današnje skupine AKP, kot odvisne države in teritoriji nekaterih ustanovnih članic EU, povezane s Skupnostjo z namenom, da se pospeši njihov ekonomski in socialni razvoj. Zakonske temelje so tem odnosom dodali šele leta 1993 v Pogodbi o Evropski uniji. Skozi čas so se ti odnosi razvili v edinstveno kombinacijo pomoči, trgovine in političnega sodelovanja.

V nadaljevanju bom kronološko opisala različne sporazume, s katerimi je skušala Evropska unija pomagati pri razvoju AKP držav. Razvoj partnerstva med EU in AKP državami je razviden tudi iz priloge 3.

3.2.2.1. Združenje prekomorskih držav in teritorijev z EGS

Sodelovanje med Evropskimi državami in državami v razvoju izhaja že vse od začetka nastajanja evropske skupnosti. V Rimski pogodbi s katero je bila ustanovljena Evropska gospodarska skupnost (EGS), je bila izražena solidarnost s kolonijami in prekomorskimi državami ter pripravljenost, da prispevajo k njihovem napredovanju. Vzpostavili so prvi Evropski razvojni sklad za prekomorske države in teritorije. Do leta 1960 je večina teh držav doseglo samostojnost.

3.2.2.2. Konvenciji Yaoundé I in II

Konvenciji Yaoundé I (1963) in Yaoundé II (1969) sta bili podpisani s strani 6-tih držav EGS in 18 afriških držav, v prestolnici Kameruna. Zajamčili sta veliko finančno pomoč francosko govoreči Afriki, za izgradnjo infrastrukture in vzpodbudo dekolonizaciji. Ta konvencija predstavlja podlago za sprejetje ene najpomembnejših pogodb nasploh za države v razvoju, t.i. Lomé konvencije.

3.2.2.3. Lomé Konvencija – Lomé I

Lomé konvencija je postavila načela in cilje sodelovanja Evropske unije z AKP državami. Njene glavne karakteristike so bile: partnerski pristop, pogodbenarava sodelovanja in kombinacija pomoči, trgovine in političnih vidikov. Konvencija je bila zasnovana dolgoročno. Tako so jo na vsakih pet let nadgradili oziroma revidirali.

Prva Lomé konvencija je bila podpisana leta 1975 v glavnem mestu države Togo, po katerem se tudi imenuje, med 46 AKP državami in 9 državami članicami Evropske skupnosti. V tistem času je konvencija veljala za nov model sodelovanja med razvitim severom in nerazvitim jugom, osnovan na partnerstvu in solidarnosti (The Lomé Convention, 2002).

Leta 1975 je sporazum iz Goergetowna institucionaliziral skupino AKP držav in ji dal stalno strukturo: Generalni sekretariat. Na političnem nivoju je bilo razglašeno, da ima vsaka država pravico do določanja svoje lastne politike, na komercialnem nivoju pa so bile dane neregulirane prednosti za izvoz AKP držav v članice Evropske skupnosti.

Velika Britanija je vztrajala na vzpostavitvi posebnih trgovinskih prednosti za banane in sladkor. Ločeni trgovinski protokoli za sladkor, govedino in banane so postali značilnost zaporednih Lomé konvencij. Protokol za banane je zagotovil brezcarinski vstop banan na trg EU v določenih kvotah in je bil življenjskega pomena za mnogo majhnih otoških Karibskih držav. Pod protokolom za sladkor je Evropska skupnost pristala na redni odkup določenih količin sladkorja od AKP proizvajalcev po privlačni, visoko zagotovljeni ceni. Tudi ta prednost je bila bistvenega pomena za razvoj določenih držav v razvoju. Protokol za govedino in teletino pa je dovoljeval 90% povračilo davka plačanega na uvoz govedine iz mnogih AKP držav in je posebno koristil Južno Afriškemu izvoznikom.

V tem obdobju je bil vzpostavljen tudi Sistem za stabilizacijo prihodka od izvoza (Stabex). Mehanizem ublaži silovite pretrese, ki jih povzročajo velika nihanja v svetovnih tržnih cenah za nekatere surovine (kava, čaj, bombaž, arašidi,...). Razvojnih načrtov teh držav ni mogoče učinkovito izvajati, če niso njihovi prihodki od izvoza zavarovani pred nenadnimi padci v kmetijskih cenah, ki jih občasno doživljamo na svetovnih trgih, na primer ob hiperprodukciji (Moussis, 1999, str. 495).

Stabex je razmeroma preprost. Če vrednost izvoza izdelkov, ki je bistvenega pomena za gospodarstvo določene AKP države, v Skupnost pade za več kot 6% (orientacijski prag) glede na referenčno raven, ki obsega povprečni izvoz v predhodnih štirih letih, se uvedejo stabilizacijski transferi, za popravek padca v prihodku. Transferi za kavo, čaj in kakav obsegajo več kot dve tretjini celotnih transferov. Transferi se odvijajo po posebnem poglavju Evropskega razvojnega sklada, ki je določen za ta namen (Moussis, 1999, str. 496).

Glavne značilnosti prve Lomé konvencije so torej (The Lomé Convention):

- neregulirane prednosti za večino izvoza iz AKP držav v Evropsko skupnost;
- enakost med partnerji, spoštovanje suverenosti, vzajemnih interesov in medsebojne odvisnosti;
- pravica vsake države, da sama določi svojo politiko;
- varnost odnosov, na podlagi dosežkov sistema sodelovanja.

Ena izmed prednosti sporazuma je bila gradnja infrastrukture: gradnja cest, mostov, bolnišnic in šol ter vlaganje v kmetijstvo.

3.2.2.4. Lomé II

Druga Lomé konvencija je bila podpisana leta 1979 z 58 AKP državami in ni predstavljala bistvenih sprememb. Povišala je obseg kmetijskih izdelkov, ki jih je zajemal Stabex mehanizem ter uvedla pomembno poglavje o kmetijskem sodelovanju. Ena glavnih novosti je bila vzpostavitev mehanizma istega tipa kot Stabex, le da je bil ta povezan z rudarstvom. To je bil Posebni finančni sistem za rudarske izdelke (Sysmin). Države, ki so bile močno odvisne od določene rude in so trpele izgube v izvozu, so lahko zaprosile za posojilo, s katerim naj bi zmanjšale odvisnost od rudarstva.

Z uvedbo sistema Sysmin so poskušali ohraniti rudarske zmogljivosti AKP držav. To je bilo tudi v interesu držav Evropske Skupnosti, saj so s tem dobile močno zagotovilo za kontinuiteto dobave surovin. AKP države so lahko zaprosile Komisijo, za podporo financiranja projektov za ohranjanje oziroma ponovno oživitev svojih proizvodnih zmogljivosti, če je za rudnino, ki je predstavljala najmanj 15% njihovega izvoza (10% za najrevnejše države), proizvodnja ali izvozna zmogljivost v EU tvegala padec, ki je bil večji od 10%, zaradi padca v svetovnih tržnih cenah ali zaradi drugih negativnih dejavnikov. S sodelovanjem na področju energetike in rudarstva je tako Skupnost prispevala k ocenjevanju AKP virov in pomagala prilagoditi njihovo infrastrukturo pri doseganju samozadostnosti v proizvodnji energije (Moussis, str. 496).

3.2.2.5. Lomé III

Podpisana je bila leta 1984 med 10 evropskimi in 65 AKP državami. Bistvena novost je, da prenese glavni poudarek z promocije industrijskega razvoja na področje razvoja kmetijstva in varnosti prehrane. V tem času je bila narejena tudi revizija dosedanjih dosežkov in učinkovitosti pomoči (The Lomé Convention, 2002).

3.2.2.6. Lomé IV

Podpisana je bila leta 1989 med 68 AKP in 12 evropskimi državami. To je bila edina Lomé konvencija, ki je pokrila desetletno obdobje (1990-2000), obnovljena pa je bila po petih letih po preteku finančnega protokola.

Prvič je konvencija vsebovala tudi politične zahteve. Poudarek je bil dan predvsem naslednjim področjem: promociji človekovih pravic, demokraciji in dobremu vladanju, izboljšanju položaja žensk, zaščiti okolja, decentraliziranemu sodelovanju, diverzifikaciji gospodarstev AKP držav, promociji privatnega sektorja in širjenju regionalnega povezovanja.

3.2.2.7. Revizija Lomé IV

Revizijo četrte Lomé konvencije je podpisalo 15 držav EU in 70 držav AKP. Revizija je bila potrebna, ker je potekel finančni protokol. Sprejeli so osmi Evropski razvojni sklad (prispevki držav članic v ERS 8 so podani v prilogi 4).

Revizija Lomé IV je potekala v letih 1994-1995 v kontekstu bistvenih ekonomskih in političnih sprememb v AKP državah (procesu demokratizacije, strukturni prilagoditvi), v Evropi (širitev, preusmeritev pozornosti na vzhodno Evropo in mediteranske partnerje) in v mednarodnem okolju (Urugvajski krog pogajanj).

Spoštovanje človekovih pravic, demokratičnih načel in vladavine zakona so postali bistveni elementi konvencije. Tiste države, ki ne bi izpolnjevale tega kriterija, bi tvegale izgubo pomoči. Predstavljeni so bili tudi programi, katerih namen je bil povečati fleksibilnost in izboljšati predstave AKP držav. Več pozornosti je namenjeno decentraliziranemu sodelovanju in obliki participativnega partnerstva, ki vključuje večje število igralcev iz civilne družbe.

3.2.2.8. Zelena knjiga, 1997

Lomé konvencija je prinesla trgovinske prednosti AKP državam. Okoli 92% izvoza AKP držav ima prost dostop do trgov Evropske unije. Kmetijski proizvodi predstavljajo dodatnih 7% izvoza AKP držav in so predmet količinskih omejitev oz. kvot, z ničelno carinsko stopnjo.

Leta 1997 je Evropska komisija izdala dokument, t.i. Zeleno knjigo, ki po eni strani povzema dosedanje dosežke sodelovanja EU z AKP državami, po drugi strani pa napoveduje sklenitev novega sporazuma, ki naj bi poglobil odnose med njimi.

Statistike, ki jih je Evropska komisija objavila v Zeleni knjigi kažejo, da velikodušne trgovinske preference niso bile dovolj za gospodarski vzlet AKP držav. Rezultati 25-letne Lomé konvencije so različni. Vrednotenje finančne pomoči AKP državam pogosto kaže, da so bila sredstva za institucionalne in politične namene v partnerski državi nezadostna. Tudi učinek nereguliranih trgovinskih prednosti je bil manjši, kot so pričakovali. To se kaže predvsem v naslednjem:

- ♦ Delež AKP držav na trgu EU se je zmanjšal iz 6,7% v letu 1976 na 3% v letu 1998. Pri tem je bilo 60% celotnega izvoza koncentriranega v samo 10 proizvodih.
- ♦ Le nekaj držav je doživelo vidno ekonomsko rast kot rezultat trgovinskih protokolov in prednosti – to so predvsem Slonokoščena obala, Mavretanija, Zimbabve in Jamajka.
- ♦ Bruto domači proizvod na prebivalca v Saharski Afriki je rasel v povprečju le 0,4% letno v letih 1960-1992, v primerjavi z 2,3%, za države v razvoju nasploh.
- ♦ Samo 6% Afriške trgovine je potekalo z drugimi državami na kontinentu.

Življenjski standard AKP držav se je sicer izredno izboljšal, če gledamo kazalce kot so zdravje, izobrazba in dostop do pomembnih storitev, toda splošna situacija ostaja kritična: kar 40 od 49 najmanj razvitih držav na svetu spada med AKP države. S prenehanjem veljavnosti Lomé konvencije v novem tisočletju se je pojavila priložnost za globlje spremembe med sodelovanjem EU in AKP držav.

3.2.2.9. Kotonovski sporazum

Leta 1998 so se začela nova pogajanja o sporazumu, ki naj bi nadomestil Lomé konvencijo. Istočasno se je pojavila potreba po globalnem razvoju: ekonomski in trgovinski proces globalizacije je moral biti konsistenten z načeli Svetovne trgovinske organizacije.

Nov sporazum med AKP državami in EU je bil podpisan 23. junija 2000 v mestu Kotonou v afriški državi Benin, po katerem se tudi imenuje. Ob tej priložnosti se je tem AKP državam pridružilo še šest novih pacifiških držav, tako da je sporazum zajemal 77 AKP držav in 15 držav EU. Sporazum je bil sklenjen za dobo 20-tih let (2000-2020) s klavzulo, ki dovoljuje revizijo na vsakih 5 let in finančni protokol za vsako 5-letno obdobje.

Sporazum določa perspektivo, ki združuje politiko, trgovino in razvoj. Zasnovan je na naslednjih petih stebrih (Moreau, 2000, str. 7):

- Razširitev politične dimenzije;
- Izboljšanje sodelovanja nevladnih igralcev, civilne družbe;
- Zmanjšanje revščine;
- Okrepitev ekonomskih in trgovinskih odnosov; in
- Izboljšanje finančnega sodelovanja.

➤ Politična dimenzija

Na tem področju je poudarek na vzpodbujanju političnega dialoga med AKP državami in EU. V sporazumu so predstavljene pomembne teme, kot na primer vzpostavljanju miru, preprečevanju konfliktov in migracije. Izpostavljena področja so tudi spoštovanje človekovih pravic, demokratični principi, vladavina zakona in spoprijemanje s korupcijo (Moreau, 2000, str.8).

➤ Participativni pristop

Sporazum vzpodbuja sodelovanje civilne družbe ter ekonomskih in socialnih igralcev pri projektih. Poudarjena je torej vključitev nevladnih igralcev v programe, ki jih podpira EU. Vendar se priporoča, da so tudi narodne vlade obveščene in vključene v implementacijo projektov (The new ACP-EC Agreement, 2002).

➤ Razvojne strategije - poudarek na zmanjšanju revščine

Zmanjšanje revščine, razvoj in postopna integracija AKP držav v globalno ekonomijo, so glavni cilji novega sporazuma. Poudarek je na treh ključnih področjih (The new ACP-EC Agreement, 2002):

- Ekonomskem razvoju, v središču katerega so:
 - Razvoj privatnega sektorja in investicije;
 - Makro-ekonomske in strukturne politike in reforme;
 - Sektorske politike.
- Socialni razvoj in razvoj človeških virov, ki sloni na:
 - Politiki socialnega sektorja;
 - Tematiki mladih;
 - Kulturnem razvoju.
- Regionalno sodelovanje in povezovanje.

Sporazum istočasno zasleduje tri horizontalna načela (The new ACP-EC Agreement, 2002):

- Enakost med spoloma;
- Trajnostni oz. sonaraven razvoj;
- Institucionalni razvoj in gradnja kapacitet.

➤ Nov trgovinski okvir

Pri Lomé konvenciji je bil glavni poudarek trgovinskega sodelovanja med AKP državami in EU na preferencialnih carinah. Nov sporazum pa predvideva bolj poglobljeno in kompleksno sodelovanje, ki naj bi vključevalo tudi področja povezana s trgovino. Ta področja so: politika konkurence, varstvo pravic iz intelektualne lastnine, standardizacija in certifikacija, sanitarni predpisi, trgovina in okolje, trgovina in delovni standardi, politika potrošnje (Moreau, 2000, str. 9).

Nov trgovinski okvir zagotavlja postopno ukinitvev ovir za trgovino med partnerjema, v soglasju z načeli Svetovne trgovinske organizacije. Sporazumi o ekonomskem partnerstvu¹⁷ bodo nadomestili obstoječ EU-AKP okvir v katerem so imele AKP države preferencialne prednosti v trgovini z Evropsko unijo. To pomeni, da so lahko izvažale blago v EU brez plačevanja carin, zaračunavale pa so jih pri uvozu blaga iz EU. Z sklenitvijo sporazumov naj bi obe strani odstranile vse necarinske in carinske ovire v trgovini. Tako naj bi se oblikovalo območje proste trgovine AKP-EU. To zagotavlja, da bo trgovina v prihodnosti v skladu z pravili Svetovne trgovinske organizacije.

¹⁷ Economic Partnership Agreements - EPAs

Formalna pogajanja o Sporazumih o ekonomskem partnerstvu se začnejo Septembra 2002, sporazumi pa začnejo veljati najkasneje do 1.1.2008. Medtem, v pripravljalnem obdobju (2001-2007), bodo veljale neregulirane prednosti iz konvencije Lomé IV .

Evropska unija si prizadeva za gladko in postopno integracijo držav v razvoju v svetovno ekonomijo. Pomemben del strategije za doseg tega cilja so regionalne povezave. Uspešna regionalna integracija bo:

- ♦ povečala konkurenco,
- ♦ znižala transakcijske stroške,
- ♦ omogočila podjetjem lažje izkoriščanje ekonomij obsega,
- ♦ vzpodbujala pritok neposredne tuje investicije,
- ♦ pospešila makroekonomsko politično koordinacijo in
- ♦ zmanjšala negativne učinke odpiranja.

Sporazumi o ekonomskem partnerstvu naj bi utrdili in pospeševali regionalne integracije med AKP državami in vodili do ustanovitve večjih povezanih ekonomskih področij med AKP državami in EU, kjer bodo blago in storitve krožile brez omejitev. Te ekonomske integracije, vodene s strani stabilnega, predvidljivega in transparentnega ozadja, bodo povečale trge za AKP države, pojavile se bodo ekonomije obsega, izboljšal nivo specializacije, povečala konkurenčnost teh držav in privlačnost za investicije. To bo vodilo do povečanja trgovinskih tokov v regiji, z EU in z ostalim svetom.

Cilji ekonomskega in trgovinskega sodelovanja so:

- vzpodbujanje gladke in postopne integracije AKP gospodarstev v svetovno gospodarstvo,
- povečanje proizvodnje, ponudbe in tržnih kapacitet,
- ustvarjanje nove trgovinske dinamike in vzpodbujanje investicij,
- zagotavljanje popolne soglasnosti z načeli STO.

➤ Reforma finančnega sodelovanja

Zaradi izboljšanja učinkovitosti, Kotonovski sporazum predvideva samo dva finančna instrumenta v okviru Evropskega razvojnega sklada: investicijske olajšave za promocijo privatnega sektorja v AKP državah in instrument za zagotavljanje subvencij za dolgoročno razvojno podporo (Goulongana, 2000, str. 5).

TABELA 4: Finančni viri za obdobje 2002-2007

Finančni viri za obdobje 2002-2007 (v mia €)	
Celotni obseg	16,4
Deveti ERS:	13,5
♦ <i>dolgoročna podpora</i>	10,0
♦ <i>regionalna podpora</i>	1,3
♦ <i>investicijska dejavnost</i>	2,2
Preostanek denarja s prejšnjih ERS	1,2
Viri EIB	1,7

Vir: The ACP-EU Courier. Special issue. Cotonou Agreement. Sept. 2000.

3.2.2.10. Finančni viri za realizacijo preferencialnih sporazumov z AKP državami

Evropski razvojni sklad (v nadaljevanju ERS) je glavni finančni instrument, ki zagotavlja sredstva za razvojne programe v AKP državah. Ustanovljen je bil leta 1957 z Rimsko pogodbo (člena 131 in 136), z namenom zagotovitve tehnične in finančne pomoči afriškim državam, ki so bile še vedno kolonizirane. Viri za Evropski razvojni sklad prihajajo iz prispevkov držav članic EU (glej prilogo 4) in ne predstavljajo dela proračuna Unije.

Sredstva iz Evropskega razvojnega sklada se AKP državam dodeljujejo kot dotacije, subvencije, nepovratna pomoč, posojila, ipd. Posojila lahko države pridobijo tudi pri Evropski investicijski banki (glej tabelo 5). Majhen delež posojil potrjuje, da Evropska unija ni med tistimi državami, ki bi povzročale dolžniške probleme v državah v razvoju. Regionalna razporeditev pomoči AKP državam je razvidna iz priloge 5.

Evropska komisija in druge institucije ustanovljene pod partnerstvom igrajo ključno vlogo pri upravljanju s skladom. Sredstva iz Evropskega razvojnega sklada Evropska komisija razporeja v različnih fazah ročnosti, ker je ciklus programiranja in izvajanja ERS veliko daljši od petletnega obdobja, ki jih obsegajo konvencije. Financiranje se programira v dveh obrokih, drugo plačilo je sproščeno šele, ko vmesna ocena kaže na to, da so bila sredstva prvega plačila pravilno uporabljena (Moussis, 1999, str. 495).

TABELA 5: Ocena razporeditve sredstev ERS in EIB

	1957	1963	1969	1975-80	1980-85	1985-90	1990-95	1995-2000
	Rimska pog.	Yaoundé I	Yaoundé II	Lomé I	Lomé II	Lomé III	Lomé IV	Rev. Lomé IV
	ERS 1	ERS 2	ERS 3	ERS 4	ERS 5	ERS 6	ERS 7	ERS 8
Skupaj ERS	581	666	828	3072	4724	7400	10800	12967
Podpore ("Grants")	581	620	748	2150	2999	4860	7995	9592
Posebna posojila	0	0	0	446	525	600	0	0
Stabex	0	0	0	377	634	925	1500	1800
Sysmin	0	0	0	0	282	415	480	575
Tvegani kapital	0	46	80	99	284	660	825	1000
Lastni viri EIB	0	64	90	390	685	1100	1200	1658
Skupaj ERS in EIB	581	730	918	3462	5409	8500	12000	14625

Vir: The European Community External Cooperation Programmes, 2000.

4. ANALIZA USPEŠNOSTI RAZVOJA AKP DRŽAV

Uspešnost razvoja AKP držav bom analizirala z dveh vidikov. Najprej bom pogledala, kakšno zunanjetrgovinsko usmeritev so izbrale in kako je to vplivalo na njihov gospodarski razvoj. Nato pa bom analizirala vlogo Evropske unije pri njihovem razvoju.

4.1. ZUNANJETRGOVINSKA USMERITEV AKP DRŽAV

Hipotezo, da je zunanjetrgovinska usmeritev ključnega pomena za razvoj držav, so preverjali mnogi ekonomisti. S tem se ukvarjajo tudi mednarodne organizacije, ki skladno z rezultati raziskav dajejo priporočila in strokovne nasvete državam glede zunanjetrgovinske usmeritve. V spodnji tabeli so navedeni rezultati ene izmed raziskav. Najuspešnejše so bile zelo odprte države, ki bile hkrati izvozno usmerjene, zaprte države pa so imele celo negativno gospodarsko rast.

TABELA 6: Zunanjetrgovinska usmeritev držav in povprečna letna rast BDP p.c. v 41 DVR

	1963-73	1973-85	1980-1992
Zelo odprte države	6,9	5,9	6,4
Zmerno odprte države	4,9	1,6	2,3
Zmerno zaprte države	4,0	1,7	-0,2
Zelo zaprte države	1,6	-0,1	-0,4

Opomba: Odprte države pomeni, da so imele nizke trgovinske ovire in nekaj izvoznih subvencij. Zaprte države so tiste, ki so imele visoke ovire za dostop na njihov trg. Zelo odprte države v vseh obdobjih preučevanja so bile: Hong Kong, Južna Koreja in Singapur. V letih 1963-73 so bile zelo zaprte Argentina, Bangladeš, Burundi, Čile, Dominikanska rep., Etiopija, Gana, Indija, Pakistan, Peru, Šrilanka, Sudan, Tanzanija, Turčija, Urugvaj in Zambija. V letih 1973-85 in 1980-92 so bile zelo zaprte iste države kot prej plus Bolivija, Madagaskar in Nigerija, razen Čile, Pakistan, Šrilanka, Turčija in Urugvaj.

Vir: Pugel, Lindert, 2000, str. 274

V nadaljevanju bom skušala preveriti, ali to drži tudi za afriške, karibske in pacifiške države. Naredila sem podobno analizo (glej prilogo 6), s tem, da sem kot kazalec za odprtost držav uporabila uvozne carine (kot odstotek od uvoza). Rezultati so pokazali bistveno drugačne rezultate, kot so navedeni v zgornji tabeli. Rast bruto nacionalnega proizvoda na prebivalca je bila višja v tistih državah, ki so imele višje trgovinske ovire oz. višji odstotek carin v uvozu. Pri tem je treba opozoriti, da sem preučevala države po petletnih obdobjih, učinek carinskih ovir pa je lahko bolj dolgoročen.

Vzroki, zakaj je prišlo do takih razlik, so lahko različni. Po mojem mnenju je eden od pglavitnih vzrokov za razlike neprimerljivost držav. Države, ki so bile v prejšnji analizi zelo odprte – Hong Kong, Južna Koreja in Singapur – težko primerjamo z ostalimi državami. Omenjene države imajo namreč dobro infrastrukturo, poceni delavno silo in privlačno zakonodajo za neposredne tuje investicije. Multinacionalne korporacije so v takem okolju ustvarile izvozni potencial, kar je ugodno vplivalo na gospodarsko rast teh držav. Pri AKP državah veljajo druge značilnosti. Večinoma so te države nepriljavne za neposredne tuje investicije zaradi nestabilnega okolja, političnih tveganj, ipd. Same pa niso sposobne ustvariti nekega izvoznega potenciala, ki bi jim v prihodnosti prinašal dobiček. Če torej zmanjšajo trgovinske ovire za uvoz, izgubijo še tista sredstva, ki so jim pritekala v proračun iz naslova carin. Tako imajo vlade teh držav še manjšo možnost za spodbujanje razvoja potencialno uspešnih sektorjev gospodarstva.

Proučevala sem 21 izmed 78-ih držav skupine AKP, za katere je Svetovna trgovinska organizacija v letih 1996-2002 objavila poročilo o trgovinski politiki¹⁸ (Glej tabelo v prilogi 7). Za proučevane države veljajo nekatere skupne značilnosti. Kot je razvidno iz tabele v prilogi so vse, razen ene, imele v letu 2001 bruto nacionalni proizvod na prebivalca globoko

¹⁸ trade policy review

pod svetovnim povprečjem. Skoraj vse proučevane države imajo izredno visok delež kmetijstva v bruto domačem proizvodu. Ta se je v zadnjih tridesetih letih v večini držav močno znižal, vendar še vedno ostaja visoko nad svetovnim povprečjem. Glavni proizvodi teh držav so kava, kakav, čaj, banane, sladkor, bombaž, baker, zlato, diamanti in nafta.

Skupna značilnost proučevanih držav je tudi zadolženost. Zadolženost nekaterih držav, npr. Mavretanije in Jamajke, znaša celo več kot bruto nacionalni proizvod. Proučevane AKP države so hkrati zelo odvisne od zunanje pomoči. V Mozambiku je ta pomoč v letu 1998 znašala 28,2% bruto nacionalnega proizvoda.

V zadnjem desetletju se je gospodarska rast večine teh držav okrepila. Svetovna trgovinska organizacija pripisuje to rast postopni liberalizaciji in odpiranju držav. Kot posledica Urugvajskega kroga pogajanj so vse te države znižale uvozne ovire, nekatere bolj, druge manj. Povprečna carinska stopnja v teh državah se giblje od 13-25%. Države v razvoju so bile praktično prisiljene k zniževanju uvoznih ovir, ker so bila od tega odvisna posojila in pomoč s strani mednarodnih organizacij.

Na podlagi podatkov v tabeli ne moremo zaključiti, da države, ki so bolj odprte (imajo nižjo povprečno carinsko stopnjo), dosegajo višjo gospodarsko rast. Kot primer naj navedem državo, ki ima enega najvišjih dohodkov v Afriki in dosega tudi zelo visoko gospodarsko rast, to je Mauritius.

Mauritius je primer uspešnega gospodarskega razvoja, ki kaže, da je vloga države pri usmerjanju gospodarstva še vedno pomembna. Povprečna gospodarska rast na prebivalca je v letih 1975-1999 znašala 4,2%. V tem obdobju se je zvišala produktivnost, zmanjšala neenakost v dohodku in zvišala pričakovana življenska doba za 10 let. To so dosegli z diverzifikacijo gospodarstva, ki je včasih slonelo le na izvozu sladkorja. Povečal se je obseg trgovine. Delež kmetijstva v bruto domačem proizvodu je bil v letu 2001 le še 6%. Izvoz storitev prispeva več kot eno tretjino celotnega zaslužka v tujini, s turizmom na prvem mestu (Melamed, 2002, str. 4).

Diverzifikacija v Mauritiusu ni bila dosežena z liberalno ekonomsko politiko. Mednarodni denarni sklad razvršča Mauritius kot eno izmed najbolj zaščiteneh gospodarstev v 1990-ih. Ključ do uspeha je bila ciljana trgovinska politika – ki je dajala vzpodbude izvoznikom, medtem ko je ščitila delovno silo v domačem sektorju pred konkurenco in zagotavljala varnost prebivalstva (Melamed, 2002, str. 4).

Primer Mauritiusa kaže, da posamezne države še vedno lahko uporabljajo razne instrumente trgovinske politike za doseg razvojnih ciljev. Mauritius je bil pri tem zelo uspešen, in je zagotovil, da je aktivnost privatnega sektorja prispevala k razvojnim ciljem države. Tranzicija k izvozno usmerjeni državi je bila izpeljana s pomočjo uporabe subvencij, carin (najvišja

carina še vedno znaša 350%) in diskriminacije med lokalnimi in tujimi podjetji (Melamed, 2002, str. 4).

Nasproten primer je Zambija. V Zambiji so bila dovoljenja in količinske omejitve uvoza in izvoza odstranjene v letih 1992-97. V tem obdobju je bila maksimalna carinska stopnja znižana iz 100% na 25%. Kot posledica odpiranja gospodarstva je zaposlenost v proizvodnji padla za 40%, in obenem tudi delež proizvodnje v bruto domačem proizvodu. Delež kmetijstva v BDP se je povečal, trgovina pa se je zmanjšala. Zunanji dolg Zambije danes znaša že 181% bruto nacionalnega proizvoda.

Iz teh primerov vidimo, da liberalizacija držav sama po sebi ne prinese uspeha pri gospodarskem razvoju. Tudi Singapur, Hong Kong in Južna Koreja, ki spadajo med močno odprte države, so imele na začetku močno intervencionistično politiko. V Južni Koreji so podjetjem dajali subvencije in jih ščitili pred konkurenco iz tujine. V zameno so se podjetja morala soočiti z strogimi zahtevami glede izvoza in so bila predmet domače konkurence. Poleg tega je vlada močno investirala v razvoj tehnološke infrastrukture in v izobraževanje, da bi vzpostavila pogoje za razvoj visoke tehnologije (Melamed, 2002, str. 3).

Uvajanje svobodne trgovine je ekonomsko smiselno le, če so izpolnjeni določeni pogoji ekonomske učinkovitosti: popolno delovanje cenovnega mehanizma, odsotnost monopolov, racionalno odločanje ekonomskih subjektov, popolna informiranost udeležencev v tržnih procesih, itd. (Kumar, Bovha, Aristovnik, 2001, str. 1).

V mnogih AKP državah ti pogoji niso izpolnjeni. Zato je za njih tranzicija v izvozno usmerjeno gospodarstvo izredno težka. Liberalizacija avtomatično ne izboljša tržnega dostopa. Neučinkovite industrije, ki proizvajajo uvozne substitute lahko izginejo še preden se uveljavijo nove. Rezultat tega je obnovljena makroekonomska nestabilnost, povečanje socialnih problemov (brezposelnost), ipd.

Hitra enostranska liberalizacija lahko predstavlja precejšnja tveganja, posebno za najmanj razvite države. Država z razpršeno proizvodnjo se lahko hitro odzove na nove tržne priložnosti, kar pa ni nujno za državo, ki je odvisna od proizvodnje le nekaj dobrin. Ranljiva ekonomija se težje sooči z visokimi stroški prilagoditve. Liberalizacija zahteva tudi fiskalne prilagoditve držav v razvoju. Te se vztrajno in močno opirajo na s trgovino povezanimi davki. Odpiranje preko regionalnih integracij naj bi pomagalo olajšati to situacijo in ublažiti stroške prilagajanja za privatni sektor. V nasprotju z enostranskim odpiranjem države, bi izboljšala dostop do trgov regionalnih partnerjev. Zato je po mnenju nekaterih ekonomistov regionalna integracija v povezavi z rednim in postopnim odpiranjem trgov tudi ostalemu svetu boljša kot hitra enostranska liberalizacija (Regionalism and Development Report of the European Commission and World Bank Seminar, 2002).

Razlogi, ki govorijo v prid regionalnih integracij so različni (Schiff, 2002, str. 11–13):

- *Regionalne javne dobrine.* Regionalno sodelovanje na področju javnih dobrin, kot so vodni viri (jezera, reke), infrastruktura (ceste, železnice, jezovi), okolje, lahko prinese velike koristi. Zato ga spodbujajo mednarodne organizacije in razvite države.
- *Mednarodna pogajanja.* Drugo področje, kjer lahko manjše države pridobijo zaradi regionalne povezave je vidnost in mednarodna pogajanja. Zaradi velikosti, majhne države ponavadi nimajo človeškega kapitala in fizičnih zmogljivosti za sodelovanje v mednarodnih pogajanjih. Oblikovanje regionalne skupine z sosednjimi državami pripomore k znižanju fiksnih stroškov pogajanj in povečanju pogajalske moči. To je eden od razlogov, da regionalno integracijo spodbuja Evropska unija.
- *Druge koristi.* Učinkovita regionalna integracija lahko poveča konkurenco, zniža transakcijske stroške, omogoči izkoriščanje ekonomij obsega, vzpodbuja neposredne tuje investicije, ipd.

Na koncu naj zaključim, da ~~zunanjetrgovinska~~ zunanjetrgovinska usmeritev vpliva na gospodarski razvoj držav. Države, ki so odprte in izvozno usmerjene dosegajo ponavadi višje stopnje gospodarske rasti. Vendar morajo biti izpolnjeni osnovni predpogoji za to. Države morajo imeti dobro infrastrukturo, ugodno zakonodajo in neko strategijo razvoja. Če brez jasne strategije, pod pritiskom razvitih držav in mednarodnih organizacij znižajo ovire za trgovino, to lahko povzroči propad še tistih redkih industrij, ki jih imajo. Tako nimajo osnove za izvoz in ne morejo doseči cilja - postati izvozno usmerjeno gospodarstvo. Pot, ki je za države v razvoju bolj ugodna, je liberalizacija preko regionalnih integracij. To strategijo so izbrale tudi mnoge AKP države.

4.2. VLOGA EU PRI GOSPODARSKEM RAZVOJU AKP DRŽAV

Vloga Evropske unije pri gospodarskem razvoju AKP držav je bila v preteklosti nesporno velika. AKP državam so pomagali na različne načine, predvsem preko ugodnejših trgovinskih pogojev in razvojne pomoči.

4.2.1. POMEN TRGOVINE IN NEPOSREDNIH TUJIH INVESTICIJ MED EU IN AKP DRŽAVAMI

Trgovina med AKP državami in EU je zelo pomembna za AKP države, toda marginalnega pomena za EU. V letu 2000 je trgovina (uvoz in izvoz) za AKP države znašala preko 55 milijard €. Za večino AKP držav – in za dejansko vse afriške AKP države – je EU glavni trgovinski partner. V letu 1999 je trgovina z EU predstavljala 29% celotnega izvoza AKP držav (34% celotnega izvoza afriških AKP držav) in 30% celotnega uvoza AKP držav (40% celotnega uvoza afriških AKP držav) (Bilateral Trade Relations, 2001).

Kljub prizadevanju Evropske unije preko zaporednih Lomé konvencij, se AKP države soočajo z naraščajočimi težavami pri integraciji v svetovno gospodarstvo. Njihov delež v svetovnem izvozu je padel iz 3,4% v letu 1976 na 1,1% v letu 1999. Delež v izvozu DVR je padel iz 13,3% v letu 1976 na 3,6% v letu 1999. Tudi delež uvoza in izvoza AKP držav v celotnem uvozu in izvozu EU je padal, kot je razvidno iz tabele 7.

TABELA 7: Trgovina med EU in AKP državami (v mio ecu/€ in v %)

	1980	1990	2000
Uvoz EU iz AKP držav	21.721	20.986	28.551
Delež AKP držav v celotnem uvozu EU	7,7	4,7	2,7
Izvoz EU v AKP države	17.985	17.407	26.334
Delež AKP držav v celotnem izvozu EU	8,5	4,4	2,8
Trgovinska bilanca AKP držav	-3.736	-3.579	-2.217

Opomba: Rezultati ne vključujejo Južne Afrike, s katero ima EU sklenjen bilateralen sporazum o prosti trgovini. Vir: EUROSTAT (COMEXT, CRONOS) FMI (DOTS) WEFA (WMM) [URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/econo_acp.xls], 30.6.2002.

Izvoz AKP držav v EU je osredotočen na nekaj proizvodov – samo 10 proizvodov prispeva okoli 60% celotnega izvoza AKP držav. Nafta je najpomembnejša v izvozu AKP držav (15% celotnega izvoza ali 3,3 milijarde €). Sledijo diamanti (11%), kakav (6%), kava (5%), les (5%), sladkor (4%) in banane (2%). Večino izvoza AKP držav predstavljajo torej surovine (končni izdelki predstavljajo le 21% izvoza AKP držav) in posebno kmetijski proizvodi (37% izvoza AKP držav v EU) (Bilateral Trade Relations, 2001).

Obseg trgovine se močno razlikuje med AKP državami. Samo 10 AKP držav predstavlja polovico AKP trgovine z EU. Nigerija (13% izvoza AKP držav), Slonokoščena obala (9%) in Kamerun (6%) so najpomembnejši izvozniki v EU, sledijo pa jim Gana, Mauritius in Gabon (5% vsak). Sub-saharska Afrika (brez Južne Afrike) prispeva 86% izvoza AKP držav, Karibi 11% in Pacifik 3%. Največji delež izvoza EU v AKP države so v letu 1999 predstavljali avtomobili, letala in druga transportna oprema (24%), stroji in mehanska sredstva (24%), ter produkti kemične ali podobnih industrij (10%) (Bilateral Trade Relations, 2001).

TABELA 8: Neposredne tuje investicije EU v AKP državah (v mio ecu/€ in v %)

	1997	1998	1999		1997	1998	1999
Pritoki NTI	182	805	553	Odtoki NTI	1.834	2.458	3.976
Delež pritokov v EU iz AKP držav	0,4	0,8	0,5	Delež odtokov iz EU v AKP države	1,7	1,1	1,3

Opomba: Rezultati ne vključujejo Južne Afrike, s katero ima EU sklenjen bilateralen sporazum o prosti trgovini.

Vir: EUROSTAT (COMEXT, CRONOS) FMI (DOTS) WEFA (WMM)
[URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/econo_acp.xls], 30.6.2002.

Investicijski tokovi EU v AKP države so se povečali iz 1.143 mio € v letu 1995 na 5.581 mio € v letu 2000. Največ so se povečali tokovi investicij z EU v afriške države skupine AKP, z 592 mio € v letu 1995 na 3.197 mio € v letu 2000 (Bilateral Trade Relations, 2002).

4.2.2. TRGOVINSKE PREDNOSTI AKP DRŽAV NA TRGU EU

Afriške, karibske in pacifiške države so imele na podlagi Lomé konvencije neregipročne prednosti na trgu Evropske unije. Ker Lomé konvencija ni prinesla pričakovanih rezultatov, se je EU odločila za drugačen pristop. Junija 2000 so sprejeli Kotonouski sporazum, ki bo spremenil trgovinske odnose med njimi. V nadaljevanju bom skušala oceniti ali bo ta sprememba trgovinskih odnosov ugodno ali slabo vplivala na gospodarski razvoj AKP držav.

4.2.2.1. Erozijske preferencialov AKP držav

Trgovinske prednosti AKP držav na trgih razvitih držav počasi izginjajo. Razlogi za znižanje preferencialov skupine AKP držav so naslednji (Schiff, 2002, str. 14-15):

- a) Vsesplošno znižanje carin kot posledica Urugvajskega kroga pogajanj, kjer je bila izguba preferencialov za afriške in pacifiške države ocenjena na 1%, in 3% za karibske države.
- a)b) Evropska unija je sklenila carinsko unijo s Turčijo in prosto trgovinska območja z sredozemskimi državami, centralno in vzhodno evropskimi državami, Južno Afriško republiko in Mehiko, ter se pogaja z MERCOSUR-jem in Čilom. Te države imajo sedaj podoben dostop do trga EU kot AKP države.
- c) Reforma Skupne kmetijske politike (Common Agricultural Policy) bo znižala preferencialne AKP držav za govedino in teletino. DVR Evropski uniji očitajo protekcionistični odnos, ker ne želi ukiniti subvencij, s katerimi ščiti domačo industrijo in kmetijstvo, s tem pa državam v razvoju ovira dostop do evropskih trgov. Letne vladne subvencije ameriškim in evropskim kmetom znašajo že več kot 54 milijard dolarjev.
- d) Odlok Svetovne trgovinske organizacije proti Evropski uniji, ki bo izničil preferencialne za banane do leta 2006.

Do leta 2000, naj bi preferenciali iz Lomé konvencije znašali le še 2,9% (na osnovi Splošnega sistema preferencialov znašajo 2%). AKP države bodo te zmanjšujoče se prednosti na trgu Evropske unije obdržale le, če dovolijo EU preferencialen dostop do njihovih lastnih trgov. Evropska unija se je namreč odločila, da zamenja Lomé konvencijo z novim dogovorom, ki je bil podpisan junija 2000 v mestu Kotonou. Glavna principa na področju trgovine sta recipročnost in diferenciacija. Zadnje pomeni, da se bodo pogoji za 49 najmanj razvitih držav razlikovali od tistih v ostalih AKP državah (Schiff, 2002, str. 15).

Recipročnost pomeni, da bo Evropska unija oblikovala svobodna trgovinska območja z AKP državami. Te naj bi najprej oblikovala medsebojne regionalne integracije (kot so npr. UEMOA, CEMAC, EAC, SADC, CARICOM) in EU bi nato z njimi oblikovala območje proste trgovine. Kotonouski sporazum predlaga, da AKP države sklenejo Ekonomske partnerske sporazume¹⁹ z Evropsko unijo ali kot regionalna skupina, kar je zaželeno s strani EU, ali individualno (Schiff, 2002, str. 15).

Pogajanja o Ekonomskih partnerskih sporazumih se začnejo septembra 2002, v veljavo pa naj bi vstopili do leta 2008, ko bo prenehal veljati Kotonouski sporazum. Države imajo možnost, da izstopijo iz Ekonomskega partnerskega sporazuma z EU, vendar v tem primeru izgubijo preferencialni dostop do trgov EU, razen če spadajo med najmanj razvite države. Iniciativa "vse razen orožja" zagotavlja devetinštiridesetim najmanj razvitim državam prost dostop do trga EU. Te države bodo lahko ohranile preferencialni dostop do trga EU tudi če ne sklenejo Ekonomskega partnerskega sporazuma z EU. To pa lahko škodi drugim državam v razvoju.

4.2.2.2. Učinek Ekonomskih partnerskih sporazumov na razvoj AKP držav

V skladu s Kotonovskim sporazumom, morajo AKP države (razen najmanj razvitih) zagotoviti EU preferencialen dostop do njihovih trgov. Rezultat odpiranja trgov AKP držav Evropski uniji bo po vsej verjetnosti zmanjšanje carinskih prihodkov AKP držav, poslabšanje njihovih pogojev menjave in zmanjšanje blaginje. Carine na uvoz v AKP države iz ostalega sveta so bodo še vedno obračunavale, zato ni verjetno da bi se cene znižale. EU bo lahko izvažala v AKP države po višjih cenah, ker bo vstopala na trg brez carin, in tako bo pobrala večino carinskega dohodka, ki so ga AKP države dobivale prej (Schiff, 2002, str. 17).

Države, ki ne bodo sklenile Ekonomskega partnerskega sporazuma z EU, bodo izgubile trgovinske preferenciale, ki jih imajo na trgu EU sedaj (razen najmanj razvitih držav). Toda še vedno bodo imele dostop do Splošnega sistema preferencialov. Neto učinek Ekonomskih partnerskih sporazumov z EU bo za AKP države po vsej verjetnosti negativen (Schiff, 2002, str. 17).

Ena izmed možnosti AKP držav za minimiziranje izgub zaradi prenosa carinskih prihodkov v EU je znižanje njihovih zunanjih trgovinskih ovir. Druga možnost je sklenitev podobnih sporazumov z drugimi OECD²⁰ državami. AKP države bi prej pridobile skozi liberalizacijo trgovine z vsemi razvitimi državami, kot pa samo z EU. Razlog za to je večja verjetnost, da bi domače cene padle in prišlo bi do učinka ustvarjanja trgovine (Schiff, 2002, str. 19–20).

4.2.2.3. Kritika odnosa Evropske unije do držav v razvoju

¹⁹ Economic Partnership Agreements - EPAs

²⁰ Organization for Economic co-operation and Development

Kritiki politike Evropske unije do držav v razvoju menijo, da ima EU dvojna merila. Preko posojil, ki jih odobravajo mednarodne organizacije kot sta Mednarodni denarni sklad in Svetovna banka, kjer ima EU odločilno vlogo, potiska države v razvoj v hitro liberalizacijo. Medtem sama EU ostaja protekcionistična, predvsem kar se tiče kmetijstva. Najrevnejše države se soočajo z visokimi trgovinskimi ovirami, njihovi kmetje pa se srečujejo z nepravilno konkurenco iz EU, ki močno subvencionira kmetijstvo. Evropska unija v okviru Skupne kmetijske politike ("Common Agricultural Policy") nameni 41 milijard € na leto za subvencioniranje kmetijstva. Taka politika generira presežek, ki ga nato izvažajo v druge države s pomočjo izvoznih subvencij. To pomeni dvojni udarec za DVR. Izvozniki kmetijskih produktov iz DVR ne morejo konkurirati izvozu EU na trgih drugih držav. Pri uvozu v EU pa se soočajo z visokimi carinami in nizkimi kvotami, zapletenimi pravili o poreklu blaga in strogimi zdravstvenimi standardi (Bailey, 2002, str. 8).

Skupna kmetijska politika EU povzroča ogromno škodo v državah v razvoju. Kmetje, ki v celem letu dosežejo nekaj sto dolarjev dohodka, ne morejo konkurirati kmetom, ki letno dobijo v povprečju 14.000\$ subvencij. Latinska Amerika je najbolj prizadeta regija, ki izgubi približno 4 milijarde \$ na leto, zaradi Evropske kmetijske politike. Podpora kmetijstva je v Evropski uniji enaka dvojni razvojni pomoči EU in vseh 15 članic. Evropska unija je največja uporabnica izvoznih subvencij v kmetijstvu na svetu – 90% vseh izvoznih subvencij med leti 1994 in 1997 (Bailey, 2002, str. 8).

5. SKLEP

Zunanjetrgovinska usmeritev odločilno vpliva na gospodarski razvoj držav. Države, ki so odprte in izvozno usmerjene dosegajo ponavadi višje stopnje gospodarske rasti. V okviru Urugvajskega kroga pogajanj je veliko držav v razvoju, med njimi tudi afriške, karibske in pacifiške države, začelo postopno odstranjevati trgovinske ovire. V mnogih državah so brez jasne strategije, pod pritiskom razvitih držav in mednarodnih organizacij, znižali ovire za trgovino, kar je povzročilo propad še tistih redkih industrij, ki so jih imeli. Nekatere države, kot na primer Mauritius, pa so z natančno izdelano ekonomsko politiko uspele in so postopoma postale izvozno usmerjeno gospodarstva, ki dosegajo visoke stopnje gospodarske rasti.

Evropska unija ima do afriških, karibskih in pacifiških držav poseben odnos. Mnoge izmed teh držav so bivše kolonije evropskih držav, zato je v interesu EU, da ohranja odnose z njimi, tako ekonomske kot politične. AKP države oskrbujejo Evropsko unijo s surovinami, kmetijskimi proizvodi, nafto, itd. Instrument za ekonomsko sodelovanje med AKP državami in EU so predstavljale zaporedne Lomé konvencije. Vendar trgovinsko sodelovanje na podlagi teh konvencij ni prineslo pričakovanih rezultatov. Ni preprečilo naraščajoč

marginalizem AKP držav v svetovni trgovini niti ni preprečilo padanje deleža AKP držav v uvozu Evropske skupnosti.

Eden izmed razlogov za slabe trgovinske rezultate zaporednih konvencij je v tem, da so se prednosti zaradi prostega dostopa ali nizkih carin AKP držav postopoma zniževale zaradi multilateralnih znižanj carin v okviru GATT in drugih posebnih sporazumov kot je npr. Sistem splošnih preferenc (GSP). Skupna kmetijska politika EU (Common Agricultural Policy – CAP) je predstavljala oviro za izvoz kmetijskih izdelkov, na industrijskem področju pa veliko AKP držav ni moglo izkoristiti prednosti zaradi nizkega nivoja industrijske razvitosti.

Relativen neuspeh Lomé konvencij je eden izmed glavnih razlogov, da so se države AKP in EU dogovorile za nov sporazum, ki naj bi popolnoma prevetрил in osvežil okvir za ekonomsko in trgovinsko sodelovanje. Cilj tega sodelovanja naj bi se spremenil. Namesto "pospeševanja trgovine med AKP državami in EU" naj bi bil nov cilj bolj široko zastavljen in sicer "pospeševanje gladke in postopne integracije AKP držav v svetovno gospodarstvo, s pomočjo pospeševanja njihovega trajnostnega razvoja in prispevanja k izničenju revščine v teh državah". Ekonomsko in trgovinsko sodelovanje nima nič več namena zagotavljati dodatne prednosti za AKP države in izboljšati njihove pogoje za dostop produktov do trga, temveč predvsem povečati njihovo produkcijsko, ponudbeno in trgovinsko kapaciteto, kot tudi sposobnost za pritegnitev investicij.

AKP države (razen najmanj razvitih držav) bodo morale tako do leta 2008 skleniti Ekonomske partnerske sporazume, ki bodo EU jamčili preferencialen dostop do njihovih trgov. Drugače bodo te države izgubile prednosti, ki jih sedaj uživajo na trgu EU. Analiza Schiffa je pokazala, da bi bil neto učinek sklenitve Ekonomskih partnerskih sporazumov za AKP države po vsej verjetnosti negativen.

Vloga Evropske unije pri gospodarskem razvoju AKP držav se torej spreminja. V preteklosti je EU na podlagi Lomé konvencij, pomagala z dveh vidikov – preko razvojne pomoči in preko trgovinskih prednosti. Sedaj pa je očitno dala prednost razvojni pomoči. AKP državam v prihodnosti ni več pripravljena dajati enostranske trgovinske prednosti. To bo po mojem mnenju slabo vplivalo na gospodarski razvoj afriških, karibskih in pacifiških držav.

6. LITERATURA

1. Bailey Michael: Europe's Double Standards. How the EU should reform its trade policies with developing world. Oxfam International, 2002. 15 str.
2. Dominique David: 40 years of Europe-ACP relationship. The Courier - Special issue - Cotonou Agreement, Brussels, 2000, str. 11–14.
3. Dunn Robert M., Ingram James C.: International economics. 4th ed. USA: John Wiley & Sons, Inc., 1996, str. 219–233.
4. Goulongana Jean-Robert: Together we must take up the challenges of the Cotonou Agreement. The Courier - Special issue - Cotonou Agreement, Brussels, 2000, str. 4–5.
5. Harrop Jeffrey: The Political Economy of Integration in the European Union. Third edition. Edward Elgar, Cheltenham UK, Northampton MA USA, 2000, str. 261–283.
6. Ingham Barbara: Economics and Development. McGraw-Hill Book Company Europe, 1995, str. 331–359.
7. Jones A. Robert: The Politics and Economies of European Union. An Introductory Text. Second edition. Edward Elgar, Cheltenham UK, 2001, str. 392–428.
8. Kumar Andrej: Mednarodni ekonomski odnosi. Pojmi, organizacije, sporazumi. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1987, str. 31–44.
9. Kumar Andrej, Bovha Simona, Aristovnik Aleksander: Mednarodna ekonomika. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2001. 131 str.
10. Krugman R. Paul, Obstfeld Maurice: International Economics. Theory and Policy. 5th edition. New York: Addison Wesley, 2000. 750 str.
11. Melamed Claire: What Works? Trade, Policy and Development. Christian Aid, July 2002. 7 str.
12. Metlika Bogomila: Ugodnejše za manj razvite. Glas Gospodarstva, 2002, maj, str. 66.
13. Moussis Nicholas: Guide to European Policies. 6th Revised edition. European Study Service, Rixensart – Belgium, 2000, str. 47–55, 367–405.
14. Moussis Nicholas: Evropska Unija. Pravo, ekonomija, politike. Litera picta za slovensko izdajo, 1999, str. 491–545.
15. Moreau Françoise: The Cotonou Agreement – new orientations. The Courier - Special issue - Cotonou Agreement, Brussels, 2000, str. 6–10.
16. Pugel Thomas A., Lindert Peter H.: International economics. McGraw-Hill Higher Education 2000; 11th edition, USA, str. 267–295.
17. Regionalism and Development Report of the European Commission and World Bank Seminar, Brussels, 2 June, 1997. Commission of the EC, 1998. 86 str.
18. Schiff Maurice: Regional Integration and Development in Small States. The World Bank, Development Research Group, Trade, 2002. 28 str.
19. Tratnik Matjaž: Reševanje sporov v svetovni trgovinski organizaciji. Poslovna praksa. Rubrika: Priloga, 18.4.2002, str. 15–18.
20. Vahl Remco: "Everything But Arms". Free acces for imports from Least Developed Countries. The Courier, Dossier, Brussels, May-June 2001, str. 30–31.

7. VIRI

1. ACP (Including South Africa).
[URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/econo_acp-incl-s-afr.xls], 10.10.2002.
2. ACP statistics.
[URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/econo_acp.xls], 30.6.2002.
3. Bilateral Trade Relations. ACP Countries (77), August 2002.
[URL: <http://europa.eu.int/comm/trade/bilateral/acp/acp.htm>], 30.9.2002.
4. Council Regulation (EC) No 2501/2001 of December 2001 applying a scheme of generalised tariff preferences for the period from 1 January 2002 to 31 December 2004. Official Journal of the European Communities. L 346, Volume 44, 2001. 12 str.
- ~~4.5.~~ Evropska unija in svet.
[URL: http://www.evropska-unija.si/Evropska_unija/Global_player/global_player.htm], 1.9.2002.
6. Global Economic Prospect and the Developing Countries 2002. The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2001. 271 str.
- ~~6.7.~~ Green Paper on relations between the European Union and the AKP countries on the eve of the 21st century. Challenges and options for a new partnership. Luxembourg: European Commission, 1997. 59 str.
- ~~6.8.~~ Guide to the European Union's scheme of generalised tariff preferences.
[URL: http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/guide_tariffpref.pdf], 20.8.2002.
9. Handbook of International Trade and Development Statistics, 1987 and 1995. UNCTAD. New York: United Nations, 1988 and 1997.
- ~~9.10.~~ International trade statistics, 2000.
[URL: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/stats2000_e.pdf], 15.9.2002.
11. Statistical Analysis 2001, Overview in numbers.
[URL: <http://europa.eu.int/comm/trade/pdf/bilstat/vol7part1.pdf>], 15.10.2002.
12. The European Community External Cooperation Programmes, Policies, Management and Distribution. Luksmburg, 2000. 158 str.
- ~~12.13.~~ The Lomé Convention.
[URL: http://europa.eu.int/comm/development/cotonou/lome_history_en.htm], 15.6.2002.
14. The new ACP-EC Agreement. General Overview.
[URL: http://europa.eu.int/comm/development/cotonou/overview_en.htm], 15.6.2002.
15. The WTO in brief.
[URL: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr00_e.htm], 1.9.2002.
16. Trade Policy Review. European Union. Report by the Sekretariat. World Trade Organization, Trade Policy Review Body, June 2002.
- ~~16.17.~~ World Development Indicators 2002. World Bank, Maj 2002, str. 432.
18. WTO Trade policy review.
[URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp_rev_e.htm], 15.9.2002.

8. PRILOGE

PRILOGA 1: SKUPINE DRŽAV

Svetovna banka deli gospodarstva z nizkim in srednjim dohodkom (ekonomije v razvoju) na naslednje regije:

VZHODNA AZIJA IN PACIFIK (23)

Ameriška Samoa	Laos	Samoa
Fidži	Malezija	Salomonovi otoki
Filipini	Marshallovi otoki	Tajska
Indonezija	Mikronezija	Tonga
Južna Koreja	Mongolija	Vanuatu
Kambodža	Mjanmar	Vietnam
Kitajska	Palau	Vzhodni Timor
Kiribati	Papua Nova Gvineja	

EVROPA IN CENTRALNA AZIJA (28)

Albanija	Islandija	Romunija
Armenija	Jugoslavija	Rusija
Azerbajdžan	Kazahstan	Slovaška
Belorusija	Kirgizistan	Tadžikistan
Bosna in Hercegovina	Latvija	Turčija
Bolgarija	Litva	Turkmenistan
Češka	Madžarska	Ukrajina
Estonija	Makedonija	Uzbekistan
Gruzija	Moldavija	
Hrvaška	Poljska	

LATINSKA AMERIKA IN KARIBI (33)

Antigva in Barbuda	Grenada	Nikaragva
Argentina	Gvatemala	Portoriko
Barbados	Gvajana	Saint Kitts in Nevis
Belize	Haiti	Saint Lucia
Bolivija	Honduras	St. Vincent in Grenadine
Brazilija	Jamajka	Salvador
Čile	Kolumbija	Surinam
Dominika	Kostarika	Trinidad in Tobago
Dominikanska rep.	Kuba	Urugvaj
Ekvador	Mehika	Venezuela

BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA (16)

Alžirija	Jemen	Oman
Džibuti	Jordanija	Saudova Arabija
Egipt	Libanon	Sirija
Gaza	Libija	Tunizija
Iran	Malta	
Irak	Maroko	

JUŽNA AZIJA (8)

Afganistan	Indija	Pakistan
Bangladeš	Maldivi	Šrilanka
Butan	Nepal	

SUB-SAHARSKA AFRIKA (48)

Angola	Kamerun	Ruanda
Benin	Komori	Sao Tome in Principe
Bocvana	Kongo, rep.	Senegal
Burkina Faso	Kongo, dem. rep.	Sejšeli
Burundi	Lesoto	Sierra Leone
Centralno Afriška rep.	Liberija	Slonokoščena obala
Čad	Madagaskar	Somalija
Ekvatorialna Gvineja	Malavi	Južna Afrika
Eritreja	Mali	Sudan
Etiopija	Mavretanija	Svazi
Gabon	Mauritius	Tanzanija
Gambija	Mayotte	Togo
Gana	Mozambik	Uganda
Gvineja	Namibija	Zambija
Gvineja Bissau	Niger	Zelenortske otoki
Kenija	Nigerija	Zimbabve

EKONOMIJE Z VISOKIM DOHODKOM: (52)

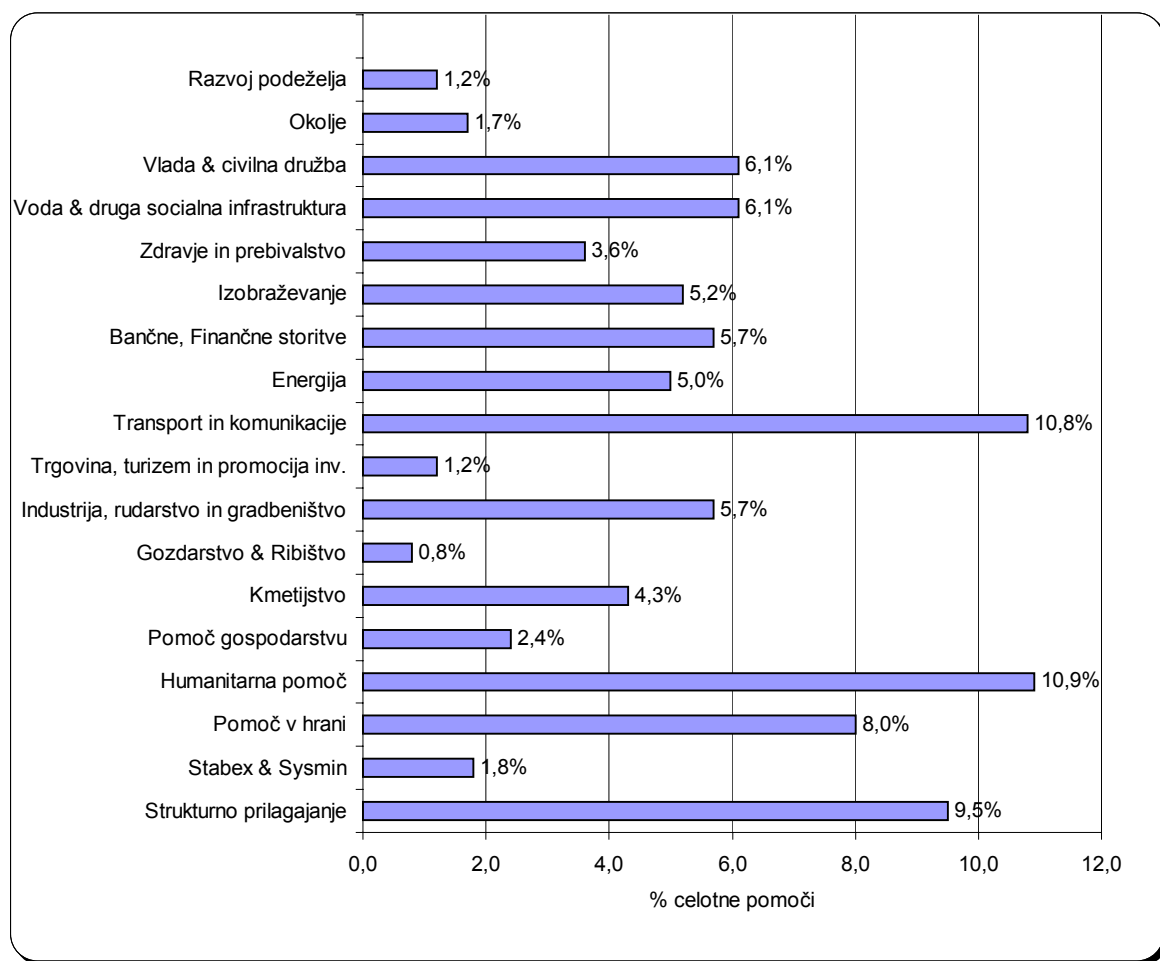
Andora	Kanalski otoki	Nizozemska
Aruba	Katar	Nizozemski Antili
Avstralija	Nemčija	Nova Kaledonija
Avstrija	Grčija	Nova Zelandija
Bahami	Grenlandija	Norveška
Bahrajn	Guam	Portugalska
Belgija	Hong Kong, Kitajska	San Marino
Bermuda	Islandija	Severni Marianski otoki
Brunej	Irska	Singapur
Ciper	Izrael	Slovenija
Danska	Italija	Španija
Deviški otoki	Japonska	Švedska
Ferski otoki	Južna Koreja	Švica
Finska	Kuvajt	Velika Britanija
Francija	Lihtenštajn	Združeni Arabski Emirati
Francoska Polinezija	Luksemburg	Združene države Amerike
Kanada	Macau, Kitajska	
Kajmanski otoki	Monako	

PRILOGA 2: KATEGORIJE ZUNANJE POMOČI EU

Glavni instrumenti in kategorije zunanje pomoči Evropske unije so naslednji:

1. Pomoč po programih
 - Podpora strukturnemu prilagajanju
 - Stabex
 - Sysmin
2. Pomoč v hrani
 - [2.3.](#) Humanitarna pomoč
 - [2.4.](#) Pomoč narodnim gospodarstvom
 - [2.5.](#) Projektna pomoč
 - 5.1 Naravni viri
 - Kmetijstvo
 - Gozdarstvo
 - Ribišstvo
 - 5.2 Drugi produktivni sektorji
 - Industrija, rudarstvo in gradbeništvo
 - Trgovina
 - Turizem
 - Promocija investicij
 - 5.3 Ekonomska infrastruktura in storitve
 - Transport in komunikacije
 - Energija
 - Bančništvo, finance in poslovne storitve
 - 5.4 Socialna infrastruktura in storitve
 - Izobraževanje
 - Energija
 - Zagotavljanje vode
 - Druga socialna infrastruktura in storitve
 - 5.5 Vlada in civilna družbe
 - [5.5.6](#) Multi-sektor/prečni prerez
 - Okolje
 - Ženske in razvoj
 - Razvoj podeželja
 - Drugo

SLIKA 1: Zunanja razvojna pomoč EU po sektorjih v letu 1998 (v odstotkih)

Vir: The European Community External Cooperation Programmes, 2000.

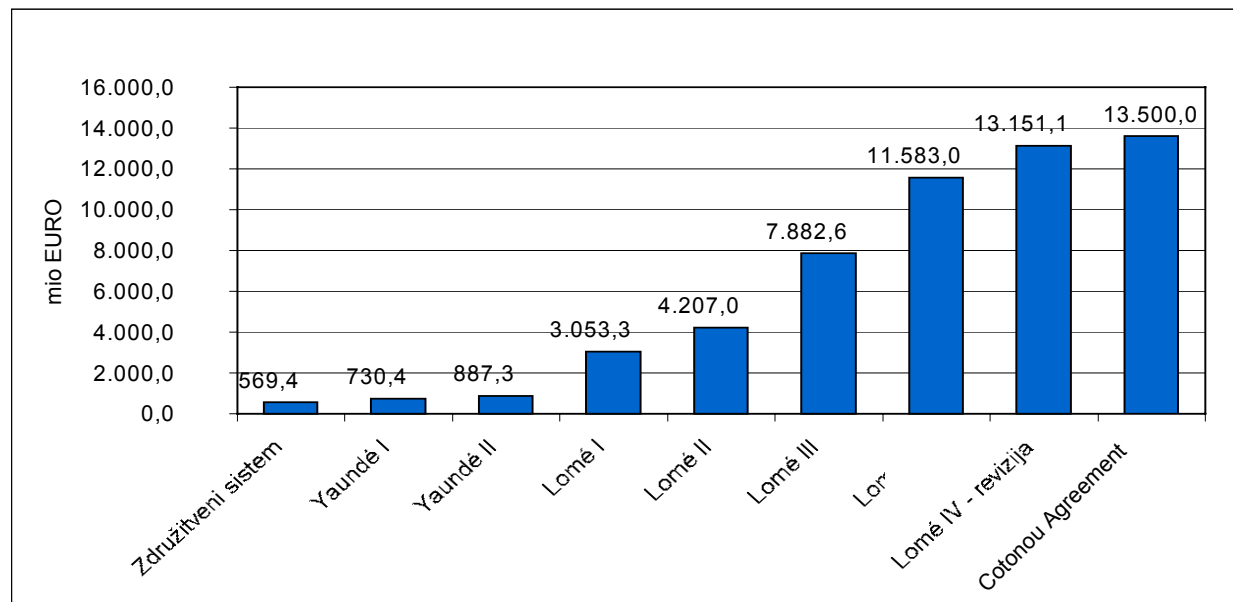
PRILOGA 3: RAZVOJ PARTNERSTVA MED EU IN AKP DRŽAVAMI

TABELA 1: EU-AKP partnerstvo skozi zadnjih 40 let

Leto	Dogodek	Št. držav		Znesek ERS (v mio EUR)
		AKP	Evropa	
1957	Združiteni sistem			569,4
1963	Yaundé I	18	6	730,4
1969	Yaundé II	18	6	887,3
1975	Lomé I	46	9	3.053,3
1980	Lomé II	58	9	4.207,0
1985	Lomé III	65	10	7.882,6
1990	Lomé IV	68	12	11.583,0
1995	Lomé IV - revizija	70	15	13.151,1
2000	Cotonou Agreement	77	15	13.500,0

Vir: The ACP-EU Courier. Special issue. Cotonou Agreement. Sept. 2000.

SLIKA 2: Pomoč AKP državam po posameznih sporazumih

Vir: The ACP-EU Courier. Special issue. Cotonou Agreement. Sept. 2000.

PRILOGA 4: PRISPEVKI DRŽAV ČLANIC EU V ERS 8

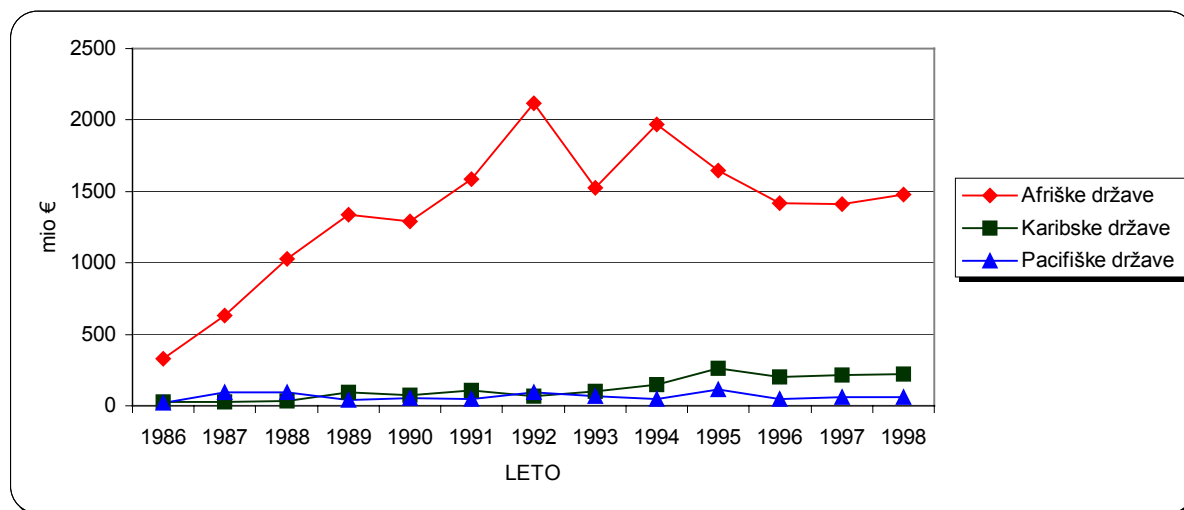
TABELA 2: Prispevki držav članic EU v ERS 8 (1995-2000)

	ERS 8 (% 1995-2000)
Avstrija	2,6
Belgija	3,9
Danska	2,1
Finska	1,5
Francija	24,3
Nemčija	23,4
Grčija	1,2
Irska	0,6
Italija	12,5
Luksemburg	0,3
Nizozemska	5,2
Portugalska	1,0
Španija	5,8
Švedska	2,7
Velika Britanija	12,7
SKUPAJ	100

Vir: The European Community External Cooperation Programmes, 2000.

PRILOGA 5: REGIONALNA RAZPOREDITEV IZPLAČIL EU

SLIKA 3: Regionalna razporeditev izplačil EU v obdobju 1986-1998, v mio €

Vir: The European Community External Cooperation Programmes, 2000.

PRILOGA 6: VPLIV VIŠINE UVOZNIH CARIN NA RAST BNP P.C.

TABELA 3: Uvozne carine in rast BNP p.c.

Uvozne carine (% od uvoza)	Rast BNP p.c. (v %)				
	1975-79	1980-84	1984-85	1990-94	1995-99
Do 10%	1,73	-1,01	0,56	-1,47	0,32
10-20%	2,34	-0,13	1,31	-1,16	0,67
Nad 20%	2,14	1,61	1,51	-1,80	1,30

Opomba: V letih 1975-79 uvozne carine predstavljajo:

- manj kot 10% uvoza v Jamajki, Bahamih, Papua Novi Gvineji, Južni Afriki ter Trinidad in Tobagu,
- od 10-20% uvoza v Barbadosu, Bocvani, Kongu dem. rep., Gani, Haitiju, Keniji, Lesotu, Maliju, Mavretaniji, Mauritiusu, Nigru in Salomonovih otokih,
- nad 20% uvoza pa v Beninu, Burkini Faso, Kamerunu, Dominikanski rep., Ruandi in Senegal.

V letih 1980-84 uvozne carine predstavljajo:

- manj kot 10% uvoza v Barbadosu, Bahamih, Jamajki, Maliju, Papua Novi Gvineji, Južni Afriki in Zambiji,
- od 10-20% uvoza v Burkini Faso, Kongu dem. rep., Dominikanski rep., Fidžiju, Haitiju, Keniji, Lesotu, Mauritiusu, Salomonovih otokih, Togu in Zambiji,
- Nad 20% uvoza v Bocvani, Kamerunu, Gabonu, Gambiji, Gani, Malaviju, Senegal, Sierra Leoni in Svaziju.

V letih 1985-89 uvozne carine predstavljajo:

- manj kot 10% uvoza v Gvineji-Bissau in Južni Afriki,
- od 10-20% uvoza v Barbadosu, Bocvani, Burkini Faso, Kamerunu, Kongu dem. rep., Dominikanski rep., Etiopiji, Gani, Keniji, Lesotu, Maliju, Mauritiusu, Papua Novi Gvineji, Sierra Leoni, Svaziju in Zambiji
- Nad 20% uvoza v Slonokoščeni obali, Bahamih, Fidžiju, Gambiji, Malaviju, Sejšelih, Salomonovih otokih in Zimbabveju.

V letih 1990-94 uvozne carine predstavljajo:

- manj kot 10% uvoza v Južni Afriki,
- od 10-20% uvoza v Burkini Faso, Burundi, Kongu dem. rep., Dominikanski rep., Fidžiju, Gani, Keniji, Mauritiusu, Nigru, Papua Novi Gvineji, Sierra Leoni, Zimbabveju.
- Nad 20% uvoza v Bocvani, Bahamih, Kamerunu, Lesotu, Madagaskarju.

V letih 1990-94 uvozne carine predstavljajo:

- manj kot 10% uvoza v Južni Afriki,
- od 10-20% uvoza v Burundi, Dominikanski rep., Mauritiusu, Papua Novi Gvineji,
- Nad 20% uvoza v Slonokoščeni obali, Bahamih, Sejšelih.

Vir: World development indicators, 2001

PRILOGA 7: ZNAČILNOSTI IZBRANIH AKP DRŽAV

TABELA 4: Značilnosti izbranih AKP držav

	Država	Regija	Doh. skup.	BNP na preb. v USD	Rast BDP v %		Kmetijstvo % v BDP		Trgovina % od BDP		Povp. car. stopnja	Zunanji dolg % od BNP	Pomoč na preb. v USD	Pomoč % od BNP
				2001	1980-90	1990-99	1970	1999	1970	1999		1998	1998	1998
1	Benin	SSA	ND	360	2,5	4,7	36	38	40	45	13,0	46	35	9.2
2	Burkina Faso	SSA	ND	210	3,6	3,8	35	31	23	41	31,1	32	37	15.5
3	Kamerun	SSA	ND	570	3,4	1,3	31	44	51	49	18,3	98	30	5.0
4	Dominikanska rep.	LAK	NSD	2.230	3,1	5,8	23	11	42	69	28	15	0.8
5	Gabon	SSA	VSD	3.160	0,9	3,2	19	8	88	83	18,3
6	Gana	SSA	ND	290	3,0	4,3	47	36	44	84	14,7	55	38	9.6
7	Gvineja	SSA	ND	400	4,2	24	45	16,4	69	51	9.8
8	Jamajka	LAK	NSD	2.720	2,0	0,3	7	7	71	107	10,9	61	7	0.3
9	Kenija	SSA	ND	340	4,2	2,2	33	23	60	56	20,8	45	16	4.2
10	Madagaskar	SSA	ND	260	1,1	1,7	24	30	41	57	16,2	89	34	13.5
11	Malavi	SSA	ND	170	2,5	3,6	44	38	63	70	14,0	77	41	24.4
12	Mali	SSA	ND	210	0,8	3,6	66	47	31	61	22,1	84	33	13.5
13	Mavretanija	SSA	ND	350	1,8	4,2	29	25	66	88	10,6	148	68	17.8
14	Mauritius	SSA	VSD	3.830	6,2	5,1	16	6	85	133	20,0
15	Mozambik	SSA	ND	210	-0,1	6,2	33	49	13,8	74	61	28.2
16	Nigerija	SSA	ND	290	1,6	2,4	41	39	20	79	23,5	74	2	0.5

17	Papua Nova Gvineja	VAP	ND	580	1,9	4,7	37	30	72	87	10,0	69	78	10.4
18	Togo	SSA	ND	270	1,7	2,4	34	41	88	70	19,5	68	29	8.6
19	Trinidad in Tobago	LAK	VSD	5.540	-0,8	2,7	5	2	84	93	9,1	***	***	***
20	Uganda	SSA	ND	280	2,9	7,2	54	44	43	34	15,0	35	23	7.0
21	Zambija	SSA	ND	320	1,0	2	12	25	90	63	13,6	181	36	11.4
	Svet			5.140	3,4	2,5	***	5	28	52	***	***	***	0.6

Opombe: Pomen okrajšav: SSA – Sub-saharska Afrika, LAK – Latinska Amerika in Karibi, VAP – Vzhodna Azija in Pacifik;

VSD – Višji srednji dohodek, NSD – nižji srednji dohodek, ND – nizek dohodek;

BDP – bruto domači proizvod, BNP – bruto nacionalni proizvod.

Povprečna carinska stopnja je podana za leto, v katerem je bilo narejeno poročilo s strani WTO.

Viri: World Development Indicators 2002, The World Bank;

Selected World Development Indicators, World Development Report 2000/2001, The World Bank;

World Development Indicators Database, World Bank, August 2002;

World Bank list of economies, July 2002;

WTO Trade Policy review (za izbrane države).